

5. OZNAMOVACÍ ZPŮSOB

Oznamovací způsob (indikativ) (viz výše: 3.3.2.1.) je způsobem nejméně příznakovým z hlediska vyjádření vztahu mluvčího k propozičnímu obsahu věty, k posluchači či k referentu. Proto také věty jednoduché a věty vedlejší substantivní faktivní mají indikativ.

Indikativ morfologicky vyjadřuje modální význam reálný. U souvětí přímo modálních se pak používá v nezávislých vedlejších větách, kdy modální část věty je zastoupena následujícími slovesy: *verba dicendi*, *verba sentiendi*, *verba percipiendi*, neosobní výrazy reálnosti, neslovesné výrazy jistoty a také neemotivní slovesné výrazy.

❖ **Verba dicendi** (port. *verbo dicendi*):

dizer „říci, říkat“, *afirmar* „potvrdit“, *advertir* „upozornit“, *escrever* „psát“, *falar* „mluvit“, *chamar* „volat“, *responder* „odpovědět“, *telefonar* „telefonovat“, atd.

❖ **Verba declarandi** (port. *verbos declarativos*)

acrescentar „dodat“, *afirmar* „potvrdit“, *assegurar* „zajistit, ujistit“, *concluir* „učinit závěr“, *confessar* „přiznat se“, *declarar* „prohlásit“, *decidir* „rozhodnout“, *observar* „pozorovat“, *proclamar* „prohlásit“, *prometer* „slíbit“, atd.

❖ **Verba sentiendi** (port. *verbos epistémicos/verbos de actividade mental*)

achar/pensar „myslet si“, *calcular* „počítat, předpokládat“, *certificar* „potvrdit“, *compreender/entender* „rozumět, chápat“, *conhecer* „znát“, *considerar* „zvažovat“, *crer* „věřit“, *informar-se* „informovat se“, *julgar* „domnívat se“, *pensar* „myslet si“, *prever/pressupor/supor* „předpokládat“, *saber* „vědět, znát, umět“. Patří zde také neemotivní psychologická slovesa typu: *esquecer-se* „zapomenout“, *lembrar-se/recordar-se* „vzpomenout si“, atd.

❖ **Verba percipiendi** (port. *verbos perceptivos*)

ouvir „slyšet“, *escutar* „poslouchat“, *olhar* „dívat se“, *ver* „vidět“, *sentir* „cítit“, apod.

❖ **Neosobní výrazy reálnosti**

está certo „je jisté“, *é evidente* „je evidentní“, *é verdade (que)* „je pravda, že“, *ter a certeza* „mít jistotu“, apod.

❖ **Neslovesné výrazy jistoty**⁷⁷

ter a certeza de que „mít jistotu, že“, *estar certo de que* „mít jistotu, že“, *não ter dúvidas de que* „nemít pochybnosti o tom, že“, *ser o facto que* „být fakt(em), že“, apod.

⁷⁷ Tamtéž.

5.1. ČAS PŘÍTOMNÝ

5.1.1. Morfematická struktura

5.1.1.1. Slovesa pravidelná

Přítomný čas se tvoří u pravidelných sloves odtržením koncovek *-ar, -er, -ir* od lexematému a připojením následujících gramatémů:

U sloves končících na **-ar**:

-o	-amos	andar	ando	andamos
-as	-ais		andas	andais
-a	-am		anda	andam

U sloves končících na **-er**:

-o	-emos	viver	vivo	vivemos
-es	-eis		vives	viveis
-e	-em		vive	vivem

U sloves končících na **-ir**:

-o	-imos	partir	parto	partimos
-es	-is		partes	partis
-e	-em		parte	partem

5.1.1.2. Slovesa pravidelná s pravopisnou změnou

Některá slovesa vykazují v přítomném čase z fonetických důvodů **pravopisné změny**. Ty jsou způsobené zejména tím, že se k bazovému morfému končícímu na konsonant *c/g* připojuje samohláskový exponent, který ovlivňuje jeho realizaci. Tyto pravopisné změny se většinou týkají jen první osoby jednotného čísla (pokud jde o konsonantickou změnu), přičemž v ostatních osobách toto sloveso nevykazuje žádné jiné pravopisné změny. U některých sloves může také docházet ke grafickému označení přízvuku nad dvojhláskami.

Pravopisná změna c ► ç

U sloves končících na **-er**:

conhecer	
conheço	conhecemos
conheces	conheceis
conhece	conhecem

Stejnou pravopisnou změnu vykazují také slovesa *adoecer* „onemocnět“ (1.os.sg. ► *adoeço*), *agradecer* „poděkovat“ (1.os.sg. ► *agradeço*), *convencer* „přesvědčit“ (1.os.sg. ► *convenço*), *entristecer* „zesmutnět“ (1.os.sg. ► *entristeço*), *estabelecer* „stanovit“ (1.os.sg. ► *estabeleço*), *estremecer* „třást se“ (1.os.sg. ► *estremeço*), *favorecer* „podpořit“ (1.os.sg. ► *favoreço*), *merecer* „zasloužit si“ (1.os.sg. ► *mereço*), *oferecer* „nabídnout“ (1.os.sg. ► *ofereço*), *parecer* „zdát se“ (1.os.sg. ► *pareço*), *perecer* „zahynout“ (1.os.sg. ► *pereço*), *pertencer* „patřit“ (1.os.sg. ► *pertenço*), *tecer* „tkát“ (1.os.sg. ► *teço*), *torcer* „kroutit“ (1.os.sg. ► *torço*), *vencer* „přemoci, porazit“ (1.os.sg. ► *venço*).

Pravopisná změna g ► j

U sloves končících na **-er/-ir:** „

dirigir	
dirijo	dirigimos
diriges	dirigis
dirige	dirigem

Tuto pravopisnou změnu vykazují také následující slovesa: *abranger* „zahrnout“ (1. os. sg. ► *abranjo*), *afligir* „zarmoutit“ (1.os.sg. ► *aflijo*), *atingir* „dosáhnout“ (1.os.sg. ► *atinjo*), *cingir* „opásat“ (1.os.sg. ► *cinjo*), *corrigir* „opravit“ (1.os.sg. ► *corrijo*), *exigir* „vyžádat“ (1.os.sg. ► *exijo*), *fugir* „utéci“ (1.os.sg. ► *fujo*), *proteger* „chránit“ (1.os.sg. ► *protejo*), *tingir* „barvit“ (1.os.sg. ► *tinjo*).

Pravopisná změna kmenu *gui, gue* ► *go*

K této změně dochází u sloves končících na *-guir* a *-guer*, která se v **1.osobě jednotného čísla** přítomného času oznamovacího způsobu mění na „**go**“: *distingo* (od *distinguir* „rozlišit“), *ergo* (od *erguer* „vztyčit“), *extingo* (od *extinguir* „uhasit“), *soergo*, (od *soerguer* „vztyčit“) atd.

Přízvuk u sloves s kmenovými dvojhláskami

Některé kmenové dvojhlásky mají přízvuk na první samohlásce, jiné na druhé samohlásce. Do první skupiny patří: *desmaiar* „omdlít“, *ensaiar* „zkoušet“, *causar* „zapříčinit“, *amiudar* „drobit“, *enviuvar* „ovdovět“.

desmaiar	
desmaio	desmaiamos
desmaias	desmaiais
desmaia	desmaiam

Do druhé skupiny pak patří slovesa s přízvukem na druhé samohlásce, který je také graficky označen v 1. 2. 3. os. j.č. a ve 3.os.pl.: *enraizar* „zakořenit, zapustit kořeny“,

saudar „zdravit“, *ajuizar* „soudit“, *arruinar* „ničit“, *europaizar* „poevropštit“, *reunir* „sejít se“ a *proibir* „zakázat“.

enraizar	
enraízo	enraizamos
enraízas	enraizais
enraíza	enraízam

saudar	
saúdo	saudamos
saúdas	saudais
saúda	saúdam

ajuizar	
ajuízo	ajuizamos
ajuízas	ajuizais
ajuíza	ajuízam

arruinar	
arruíno	arruinamos
arruínas	arruinais
arruína	arruínam

europaizar	
europaízo	europaizamos
europaízas	europaizais
europaíza	europaízam

reunir	
reúno	reunimos
reúnes	reunis
reúne	reúnem

proibir	
proíbo	proibimos
proíbes	proibis
proíbe	proíbem

5.1.1.3. Nepravidelná slovesa

1. Slovesa ukončená na *-ear*

U těchto sloves se mění samohláska *-e-* na dvohlásku *ei* v přízvučné slabice.

passear	
passeio	passeamos
passeias	passeais
passeia	passeiam

Stejně se časují ve všech osobách i dále uvedená slovesa, u nichž zmiňujeme pouze 1.os.sg (tvary v ostatních osobách jsou shodné s flekcí vzorového slovesa): *alhear* „odcizit“ (1.os.sg. ► *alheio*), *ansiar* „dychtit, toužit“ (1.os.sg. ► *anseio*), *bambolear* „vrávorat“ (1.os.sg. ► *bamboleio*), *basear* „zakládat“ (1.os.sg. ► *baseio*), *cear* „večeřet“ (1.os.sg. ► *ceio*), *golpear* „bušit“ (1.os.sg. ► *golpeio*), *homenagear* „vzdát hold“ (1.os.sg. ► *homenageio*), *incendiar* „zapálit (požár)“ (1.os.sg. ► *incendeio*), *nomear* „jmenovat“ (1.os.sg. ► *nomeio*), *pentear* „česat“ (1.os.sg. ► *penteio*), *receptar* „bát se“ (1.os.sg. ► *receio*), *remediar* „opravit“ (1.os.sg. ► *remedeio*), *saborear* „ochutnávat“ (1.os.sg. ► *saboreio*), *chatear* „otravovat“ (1.os.sg. ► *chateio*), atd.

2. Slovesa ukončená na *-iar*

U slovesa *odiar* "nenávidět" se mění samohláska *-i-* na dvohlásku *ei*:

odiar „nenávidět“	
odeio	odiamos
odeias	odiais
odeia	odeiam

Většina sloves ukončených na *-iar* jsou však pravidelná: „*abreviar*“ zkrátit, *adiar* „odložit“, *afiar* „brousit“, *copiar* „opsat“, *denunciar* „udat“, *depreciar* „opovrhovat“, *desviar* „svést z cesty“, *enviar* „poslat“, *financiar* „financovat“, *apreciar* „ocenit“, *asociar* „hvízdat“, *caluniar* „pomluvit“, *contrariar* „odporovat“, *confiar* „důvěřovat“, *iniciar* „začít“, *negociar* „vyjednávat“, atd.

3. Slovesa se změnou kmenové samohlásky v přízvučné slabice

3.1. U některých sloves na **-ir** se kmenové **-e-** mění na **-i-** v 1. os.sg.:

vestir „obléci se“ -e- ► -i-	
visto	vestimos
vestes	vestis
veste	vestem

Stejným způsobem se časují: *advertir* „upozornit“ (1. os. sg. ► *advirto*), *competir* „sou-
těžit“ (1. os. sg. ► *compito*), *conferir* „udělit“ (1. os. sg. ► *confiro*), *mentir* „lhát“ (1. os. sg.
► *mintto*), *preferir* „dát přednost“ (1. os. sg. ► *prefiro*), *referir* „referovat“ (1. os. sg. ►
refiro), *seguir* „následovat“ (1. os. sg. ► *sigo*), *sentir* „cítit“ (1. os. sg. ► *sinto*), *divertir*
„bavit se“ (1. os. sg. ► *divirto*), *emergir* „čnit“ (1. os. sg. ► *emirjo/emerjo*), *servir* „sloužit“
(1. os. sg. ► *sirvo*), *repetir* „opakovat“ (1. os. sg. ► *repito*), *sugerir* „navrhnout“ (1. os. sg.
► *sugiro*), atd.

3.2. U sloves na **-ir** se může změnit kmenové **-o-** na **-u-** v 1. os. sg. :

cobrir „krýt“ -o- ► -u-	
cubro	cobrimos
cobres	cobris
cobre	cobrem

Stejným způsobem se časují: *descobrir* „odhalit“ (1. os. sg. ► *descubro*), *dormir* „spát“
(1. os. sg. ► *durmo*), *tossir* „kašlat“ (1. os. sg. ► *tusso*).

3.3. U sloves na **-ir** se může měnit kmenové **-u-** na **-o-** ve 2.os.sg. a ve 3. os. sg. a.pl.:

acudir „přiběhnout“ -u- ► -o-	
acudo	acudimos
acodes	acudis
acode	acodem

Stejným způsobem se časují: *consumir* „spotřebovat“ (nepravidelné tvary 2.os.sg. a 3.os.
sg.a pl. jsou: *consomes, consome, consomem*), *cuspir* „plivat“ (nepravidelné tvary jsou: *cospes,
cospe, cospem*), *fugir* „utéci“ (nepravidelné tvary jsou: *foges, foge, fogem*), *sacudir* „třást“

(nepravidelné tvary jsou: *sacodes, sacode, sacodem*), *subir* „stoupat“ (nepravidelné tvary jsou: *sobes, sobe, sobem*), *sumir* „zmizet“ (nepravidelné tvary jsou: *somes, some, somem*), atd.

Většina sloves s kmenovým **u** se však časuje pravidelně: *assumir* „ujmout“, *cumprir* „plnit“, *iludir* „oklamat“, *nutrir* „živit“, *presumir* „předpokládat“, *suprir* „nahradit“, *surgir* „vystat“, *unir* „sjednotit“, *zumbir* „bzuchet“, *zunir* „svištět“, atd.

3.4. U sloves na **-ir** se může měnit kmenové **-i-** na **-e-** ve 2. os. sg. a ve 3.os. sg. a pl.:

<i>frigir</i> „smažit“ -i- ► -e-	
frijo	frigimos
freges	frigis
frege	fregem

4. Slovesa se změnou *e/es* na *-is/ i* ve 2. a 3. os. sg.

4.1. Slovesa ukončená na *-oer* mají tvary ukončené na **-is /-i** ve 2.a 3.os.sg.:

<i>moer</i> „mlít“	
môo	moemos
móis	moeis
mói	moem

Stejným způsobem se časují: *condoer-se* „smilovat se“, *corroer* „nahlodávat“, *esmoer* „přežvykovat“, *remoer* „přemílat“, *doer* „bolet“, *roer* „hryzat“, atd.

4.2. Slovesa ukončená na *-uir* mají tvary ukončené na **-is /-i** ve 2.a 3.os.sg.:

<i>atribuir</i> „přisoudit“	
atribuo	atribuímos
atribuís	atribuís
atribui	atribuem

Stejně se časují také následující slovesa: *concluir* „uzavřít“, *contribuir* „přispět“, *diminuir* „zmenšit“, *incluir* „zahrnout“, *possuir* „vlastnit“, *restituir* „restituovat“, *substituir* „nahradit“, *excluir* „vyloučit“, *usufruir* „užívat“, atd.

Sloveso *construir* „konstruovat, stavět“ může mít jak pravidelné tak nepravidelné časování:

<i>construir</i> „přisoudit“ (běžnější)		<i>construir</i> „přisoudit“ (méně obvyklé)	
construo	construímos	construo	construímos
constróis	construís	construis	construís
constrói	constroem	construi	construem

Ve slovese *arguir* „obviňovat“ je tvar 2. – 3.os.sg. ukončený na **-is/-i** a ve 2. os. sg. a ve 3. os. sg. a pl. se mění **-gu-** mění na **-gú-**:

<i>arguir</i> „obviňovat“	
arguo	arguimos
argúis	arguis
argúi	argúem

4.3. Slovesa zakončená na **-air**:

Slovesa zakončený na **-air** jsou nepravidelná ve 2.a 3.os.sg., kde mají zakončení na **-is/-i**.

<i>cair</i> „padat“	
caio	caímos
caís	caís
caí	caem

Stejně se časují: *abstrair* „abstrahovat“ (nepravidelné tvary jsou: *abstrais*, *abstrai*), *atrain* „přitáhnout“ (nepravidelné tvary jsou: *atrais*, *atrain*), *extrair* „vytěžit“ (nepravidelné tvary jsou: *extrais*, *extrai*), *contrair* „stáhnout“ (nepravidelné tvary jsou: *contrais*, *contrai*), *recair* „znovuupadnout do“ (nepravidelné tvary jsou: *recais*, *recai*), *sair* „odejít“ (nepravidelné tvary jsou: *sais*, *sai*), *trair* „zradit“ (nepravidelné tvary jsou: *trais*, *trai*), atd.

5. Slovesa zakončená na **-uzir** a **-azer**

Tato slovesa mají ve tvaru 3.os.sg. zkrácený tvar (bez koncové samohlásky **-e**)

<i>conduzir</i> „řídít“	
conduzo	conduzimos
conduzes	conduzis
conduz	conduzem

<i>aprazer</i> „líbit se“	
aprazo	aprazemos
aprazes	aprazeis
apraz	aprazem

Stejně se časují také následující slovesa: *aduzir* „uvést“ (3.os.sg. ► *aduz*), *deduzir* „vyvodit“ (3.os.sg. ► *deduz*), *introduzir* „uvést“ (3.os.sg. ► *introduz*), *produzir* „vyrobit“ (3.os.sg. ► *produz*), *reproduzir* „rozmnožit“ (3.os.sg. ► *reproduz*), *seduzir* „svést“ (3. os. sg. ► *seduz*), *traduzir* „přeložit“ (3.os.sg. ► *traduz*), *jazer* „ležet“ (3.os.sg. ► *jaz*), *adjazer* „setrvat u“ (3.os.sg. ► *adjaz*), *desprazer* „nelíbit se“ (3.os.sg. ► *despraz*), *comprazer* „vyhovět“ (3.os.sg. ► *compraz*), atd.

6. Slovesa s nepravidelnou 1. osobou jednotného čísla

<i>medir</i> „měřit“	
meço	medimos
medes	medis
mede	medem

<i>ouvir</i> „slyšet“	
ouço/oiço	ouvimos
ouves	ouvis
ouve	ouvem

<i>pedir</i> „žádat“	
peço	pedimos
pedes	pedis
pede	pedem

<i>valer</i> „mít ceny“	
valho	valemos
vales	valeis
vale	valem

<i>perder</i> „ztratit“	
perco	perdemos
perdes	perdeis
perde	perdem

<i>poder</i> „moci“	
posso	podemos
podes	podeis
pode	podem

<i>caber</i> „vlézt se“	
caibo	cabemos
cabes	cabeis
cabe	cabem

Stejně se časují i slovesa odvozená: *ouvir* → *entreouvir* „zaslechnout“ (1. os. sg. ► *entreouço*), *pedir* → *impedir* „zabránit“ (1. os. sg. ► *impeço*), *pedir* → *despedir* „propustit“ (1. os. sg. ► *despeço*), *pedir* → *expedir* „zaslat“ (1. os. sg. ► *expeço*), *valer* → *desvaler* „nepodporovat“ a *valer* → *equivaler* „rovnat se“ (1. os. sg. ► *desvalho*, *equivalho*).

7. Slovesa s nepravidelnou 1. os.sg. a 2. a 3 os.pl

<i>crer</i> „věřit“	
creio	cremos
crês	credes
crê	crêem

<i>ler</i> „číst“	
leio	lemos
lês	ledes
lê	lêem

<i>rir</i> „smát se“	
rio	rimos
ris	rides
ri	riem

<i>ver</i> „vidět“	
vejo	vemos
vês	vedes
vê	vêem

Podle těchto sloves se časují také sloves odvozená: *crer* → *descrer* „nevěřit“ (*descreio, descrês, descrê, descremos, descreded, descrêm*), *ler* → *reler* „znovu číst“ (*releio, relês, relê, relemos, reledes, relêem*), *rir* → *sorrir* „usmívat se“ (*sorrio, sorris, sorri, sorrimos, sorrides, sorriem*), *ver* → *antever* „předcházet“ (*antevejo, antevês, antevê, antevemos, antevedes, antevêem*), *ver* → *entrever* „zahlédnout“ (*entrevejo, entrevês, entrevê, entrevemos, entrevedes, entrevêem*), *ver* → *prever* „předvídat“ (*prevejo, prevês, prevê, prevemos, prevedes, prevêem*), *ver* → *rever* „znovu vidět“ (*revejo, revês, revê, revemos, revedes, revêem*) a *ver* → *prover* „vybavit, zásobit se“ (*provejo, provês, provê, provemos, provedes, provêem*).

8. Ostatní slovesa s nepravidelností v přítomném čase

<i>dar</i> „dát“	
dou	damos
dás	dais
dá	dão

Sloveso *circundar* „objíždět, obcházet“, odvozené od slovesa *dar*, se však časují pravidelně.

<i>estar</i> „být“	
estou	estamos
estás	estais
está	estão

<i>haver</i> „být, mít“	
hei	havemos
hás	haveis
há	hão

<i>ir</i> „jít“	
vou	vamos
vais	ides
vai	vão

<i>dizer</i> „říct“	
digo	dizemos
dizes	dizeis
diz	dizem

Stejným způsobem se časují také odvozeniny: *condizer* „být v souladu“ (1. os. sg. ► *condigo*; 3. os. sg. ► *condiz*), *contradizer* „protiředit“ (1. os. sg. ► *contradigo*; 3. os. sg. ► *contradiz*), *desdizer* „popřít“ (1. os. sg. ► *desdigo*; 3. os. sg. ► *desdiz*), *entredizer* „říkat pro sebe“ (1. os. sg. ► *entredigo*; 3. os. sg. ► *entrediz*), *maldizer* „proklínat“ (1. os. sg. ► *maldigo*; 3. os. sg. ► *maldiz*), *predizer* „předvídat“ (1. os. sg. ► *predigo*; 3. os. sg. ► *prediz*), *redizer* „znovu opakovat“ (1. os. sg. ► *redigo*; 3. os. sg. ► *rediz*), atd.

<i>fazer</i> „dělat“	
faço	fazemos
fazes	fazeis
faz	fazem

Stejným způsobem se časují také odvozeniny: *desfazer* „rozdělat“ (1. os. sg. ► *desfaço*; 3. os. sg. ► *desfaz*), *malfazer* „škodit“ (1. os. sg. ► *malfaço*; 3. os. sg. ► *malfaz*), *perfazer* „obnášet“ (1. os. sg. ► *perfaço*; 3. os. sg. ► *perfaz*), *refazer* „předělat“ (1. os. sg. ► *refaço*; 3. os. sg. ► *refaz*), *satisfazer* „vyhovět“ (1. os. sg. ► *satisfaço*; 3. os. sg. ► *satisfaz*), atd.

<i>trazer</i> „přinést“	
trago	trazemos
trazes	trazeis
traz	trazem

<i>querer</i> „chtít“	
quero	queremos
queres	quereis
quer	querem

<i>requerer</i> „žádat“	
requeiro	requeremos
requeres	requereis
requer	requerem

<i>saber</i> „vědět“	
sei	sabemos
sabes	sabeis
sabe	sabem

<i>pôr</i> „položít“	
ponho	pomos
pões	pondes
põe	põem

Stejným způsobem se časují také odvozeniny: *antepor* „dát přednost“ (*anteponho, antepões, antepõe, antepomos, antepondes, antepõem*), *apor* „připojit“ (*aponho, apões, apõe, apomos, apondes, apõem*), *decompor* „rozložit“ (*decomponho, decompões, decompõe, decompomos, decompondes, decompõem*), *expor* „vyložit“ (*exponho, expões, expõe, expomos, expondes, expõem*), *impor* „vnutit“ (*imponho, impões, impõe, impomos, impondes, impõem*), *indispor* „rozčilit“ (*indisponho, indisponões, indisponõe, indisponomos, indisponondes, indisponõem*), *opor* „postavit do cesty“ (*oponho, opões, opõe, opomos, opondes, opõem*), *pressupor* „předpokládat“ (*pressuponho, pressupões, pressupõe, pressupomos, pressupondes, pressupõem*), *repor* „nahradit“ (*reponho, repões, repõe, repomos, repondes, repõem*), *sobrepôr* „položít na sebe“ (*sobreponho, sobrepões, sobrepõe, sobrepomos, sobrepondes, sobrepõem*), *supor* „předpokládat“ (*suponho, supões, supõe, supomos, supondes, supõem*) a *transpor* „překročit“ (*transponho, transpões, transpõe, transpomos, transpondes, transpõem*), atd.

<i>ser</i> „být“	
sou	somos
és	sois
é	são

<i>ter</i> „mít“	
tenho	temos
tens	tendes
tem	têm

Stejným způsobem se časují také odvozeniny: *abster-se* „zdržet se“ (*abstenho-me, absténs-te, abstém-se, abstemo-nos, abstende-vos, abstêm-se*), *conter* „obsahovat“ (1. os.sg. *contém*, 3.os.sg. *contêm*), *deter* „zadržet“ (*detenho, deténs, detém, detemos, detendes, detêm*), *entreter* „bavit“ (*entretenho, entreténs, entretém, entretemos, entreten-des, entretêm*), *manter* „udržet“ (*mantenho, manténs, mantém, mantemos, mantendes, mantêm*), *obter* „získat“ (*obtenho, obténs, obtém, obtemos, obtendes, obtêm*), *reter* „zadržet“ (*retenho, reténs, retém, retemos, retendes, retêm*), *suster* „podepřít“ (*sustenho, susténs, sustém, sustemos, sustendes, sustêm*), atd.

<i>vir</i> „přijít“	
venho	vimos
vens	vindes
vem	vêm

Podobně se časuje také *advir* „přihodit se“ (3.os.sg. *advém*, 3.os.sg. *advêm*), *contravir* „odvětit“ (*contravenho, contravéns, contravém, contravimos, contravindes, contravêm*), *porušit*, *intervir* „zasáhnout“ (*intervenho, intervéns, intervém, intervimos, intervindes, intervêm*) a *provir* „pocházet“ (*provenho, provéns, provém, provimos, provindes, provêm*).

5.1.2. Sémantický rozbor přítomného času

Temporální význam přítomného času charakterizuje děj jako současný, s výpovědní událostí.⁷⁸ Přítomným časem se vyjadřují:

a) děje probíhající v přítomnosti („o presente momentâneo“):

Moro em Brno. „Žiji v Brně.“ / Sinto-me melhor. „Cítím se lépe.“;

b) děje iterativní/habituální („o presente habitual/frequentativo“), které se často nacházejí ve spojení s frekvenčním příslovcem *às vezes* „někdy“, *normalmente* „obvykle“, *habitualmente* „obvykle“, *sempre* „vždy“, *todos os anos* „každoročně“, *todos os dias* „každý den“, apod.

Esqueço-me sempre do nome do pastel. „Vždy zapomenu, jak se jmenuje ten zákusek.“;

⁷⁸ Zavadil, Čermák (2010:275).

- c) **děje gnómické** („*o presente gnómico*“), což jsou všeobecně platné skutečnosti, obsahující obecná tvrzení, která přesahují časově výpovědní událost.
O mel pode causar alergias. „Med může způsobovat alergii.“;
- d) **děje minulé** („*presente narrativo*“). V tomto případě jde o tzv. **historický přítom.**
 V tomto případě se přítomný čas používá k tzv. „temporální aktualizaci“⁷⁹,
No ano seguinte publica o seu último romance.
 „O rok později vydal svůj poslední román.“
- e) **děje budoucí** („*presente futuro*“) je z hlediska stylistického asertivnějším vyjádřením jistoty, že se uskuteční děj budoucí. Často také nahrazuje rozkazovací způsob.
Vou a Portugal no próximo ano. „Příští rok pojedete do Portugalska.“
Agora estudas, está bem? „Teď se uč, ano?“

Časové rozpětí přítomného času může být tedy různé, často i časově neohraničené. Přítomný čas vyjadřuje atélické události, procesy a stavy fázové i nefázové. Pouze v některých případech se děj vyjádřený přítomným časem vztahuje přímo k bodu výpovědní události. Je to například tehdy, když je součástí tzv. performativní výpovědi⁸⁰ nebo je-li pro aktuální durativnost použita fázová perifráze *estar+a+infinitiv* („*presente progressivo*“), která charakterizuje děj jako aktuálně probíhající.

A criança está a chorar. „Dítě pláče.“
Prometo que não vou dizer nada a ninguém. „Slibuji, nikomu nic neřeknu.“

79 Tamtéž.

80 **Performativní věty** jsou např: *Slibuji, že to zařídím; Radím vám, abyste to nedělal; Chtěl bych vás poprosit za prominutí.* Jako performativní se označuje sloveso *prosit*, *blahopřát*, *slibovat*, *varovat* ve tvaru 1. osoby (singulár nebo plurál) indikativu (řídčeji kondicionálu přítomného), který charakterizuje určitou verbální činnost mluvčího a zároveň to, že tuto činnost právě provádí. Například *Prosim vás za prominutí. Prosil bych vás o prominutí.*

5.2. IMPERFEKTUM

5.2.1. Morfematická struktura

5.2.1.1. Slovesa pravidelná

Imperfektum (port. *imperfecto*) se tvoří u pravidelných sloves odtržením koncovek *-ar*, *-er*, *-ir* od infinitivu a připojením imperfektních exponentů k lexematickému základu. U sloves zakončených na *-er* a *-ir* je flekční paradigma stejné:

U sloves končících na *-ar*:

-ava	-ávamos	andar	andava	andávamos
-avas	-áveis		andavas	andáveis
-ava	-avam		andava	andavam

Slovesa končící na *-er*:

-ia	-íamos	viver	vivia	vivíamos
-ias	-íeis		vivias	vivíeis
-ia	-iam		vivia	viviam

U sloves končících na *-ir*:

-ia	-íamos	partir	partia	partíamos
-ias	-íeis		partias	partíeis
-ia	-iam		partia	partiam

5.2.1.2. Slovesa nepravidelná

Slovesa, která mají nepravidelné časování v imperfektním čase, jsou následující: *pôr*, *ser*, *ter* a *vir*. Také slovesa odvozená vykazují stejnou nepravidelnost v konjugaci a jsou uvedena vždy pod tabulkou příslušného slovesa.

<i>pôr</i> „položít“	
punha	púnhamos
punhas	púnheis
punha	punham

Stejně se časují take slovesa odvozená⁸¹: *antepor* „dát přednost“ (1.os.sg. ► *antepunha*), *apor* „připojit“ (1.os.sg. ► *apunha*), *decompor* „rozložit“ (1.os.sg. ► *decompunha*), *expor* „vyložit“ (1.os.sg. ► *expunha*), *impor* „vnutit“ (1.os.sg. ► *impunha*), *indispor* „rozčilit“ (1.os.sg. ► *indispunha*), *opor* „postavit do cesty“ (1.os.sg. ► *opunha*), *pressupor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *pressupunha*), *repor* „nahradit“ (1.os.sg. ► *repunha*), *sobrepopor* „položít na sebe“ (1.os.sg. ► *sobrepunha*), *supor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *supunha*), *transpor* „překročit“ (1.os.sg. ► *transpunha*), atd.

<i>ser</i> „být“	
era	éramos
eras	éreis
era	eram

<i>ter</i> „mít“	
tinha	tínhamos
tinhas	tínheis
tinha	tinham

Podobně se časují take slovesa odvozená⁸²: *abster-se* „zdržet se“ (1.os.sg. ► *abstinha-me*), *conter* „obsahovat“ (1.os.sg. ► *continha*), *deter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *detinha*), *entreter* „bavit“ (1.os.sg. ► *entretinha*), *manter* „udržet“ (1.os.sg. ► *mantinha*), *obter* „získat“ (1.os.sg. ► *obtinha*), *reter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *retinha*), *suster* „podepřít“ (1.os.sg. ► *sustinha*), atd.

<i>vir</i> „přijít“	
vinha	vínhamos
vinhas	vínheis
vinha	vinham

Podobně se časují take slovesa odvozená⁸³: *advir* „přihodit se“ (1.os.sg. ► *advinha*), *contravir* „odvést, porušit“ (1.os.sg. ► *contravinha*), *intervir* „zasáhnout“ (1.os.sg. ► *intervinha*), *provir* „pocházet“ (1.os.sg. ► *provinha*), atd.

81 V závorce uvádíme jen 1.osobu jednotného čísla. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle modelového (základního) slovesa.

82 Viz pozn.81.

83 Viz pozn.81.

5.2.2. Sémantický rozbor imperfekta

Imperfektum se překládá do češtiny obvykle jako nedokonavé sloveso. „Charakterizuje děj predikátoru jako předcházející před výpovědní událostí, aspektově imperfektivní, bez vztahu k přítomnosti. Má tedy temporální význam neaktuální.“⁸⁴

Imperfektum se používá pro vyjádření:

a) **atélických událostí a stavů**, tedy dějů časově neohrazených:

Não me lembrava de nada. „Na nic jsem si nevzpomínal.“;

b) **repetitivních dějů a událostí**, které se v minulosti v pravidelných intervalech opakovaly, ale nezasahují do výpovědní události, tzn., že mohou implikovat možnou terminativnost a mají pluralizační povahu, jak ukazuje následující schéma:

c) **procesuálně pojatých okolností děje**, tedy k popisu okolností, vlastností a stavů v minulosti, které časově přesahují děj druhé věty. Imperfektum má kurzivní povahu a v češtině se obvykle používá v překladu často nedokonavé sloveso:

Tinha treze anos quando emigrámos do país. „Bylo mi třináct let, když jsme emigrovali.“
Era meia-noite quando alguém bateu a porta. „Byla půlnoc, když někdo zaklepal.“

Zavadil, Čermák navrhuje kontrolní otázku pro čas imperfektní: „*Co se přitom dělo?*“ Zatímco pro čas perfektní dokonavý by mohl mít kontrolní otázku „*co se přitom stalo?*“.⁸⁶

[délka děje č.1 > délka děje č. 2.]:

←-----děj č. 1. ----->	←-----Bylo mi třináct let----->
↑d	když
↑ě	jsem
↑j	poprvé
↑č.	letěl
↑2	letadlem.;

d) současně probíhajících **kopréteritních kurzivních atelických dějů**⁸⁷.

Enquanto o João lia, a Teresa tocava piano. „Zatímco si Jan četl, Tereza hrála na piáno.“

⁸⁴ Zavadil, Čermák (2010:282).

⁸⁵ VÚ je zkratka výpovědní události, tedy momentu, kdy je vyslovena výpověď (obsah promluvy).

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ Zavadil, Čermák (2010:286).

[délka děje č.1 = délka děje č. 2.]:

←-----děj č. 1.-----→

←-----děj č. 2.-----→

←-----*Enquanto o João lia,*-----→

←-----*a Teresa tocava piano.*-----→

e) zdvořilého nebo **skromného přání**:

Preferia falar com o senhor Silva. „Raději bych mluvil s panem *Silvou*.“;

f) **podmiňovacího způsobu**, a to v mluvené i psané evropské portugalštině, kde zcela jednoznačně převažuje a nemá hodnotu nižšího stylu. V brazilské portugalštině je tento jev však velmi neobvyklý.

Dava-te mais dinheiro, mas não tenho. „Dal bych ti více peněz, ale nemám.“;

g) **souslednosti časové**, v rámci které vyjadřuje současnost vzhledem k větě hlavní minulém čase. V češtině se však použije přítomný čas.

←-----**Disse** (Řekl),-----→

←-----que **estava** doente (že je nemocen)-----→

h) **aktuální durativnosti v minulosti** za pomoci časové transpozice perifrastické vazby *estar+a+infinitiv*, která charakterizuje děj jako aktuálně probíhající v momentě, kdy se odehrál děj druhé věty. V češtině se často používá výrazu „zrovna“.

Estava a tomar banho quando telefonaste. “Zrovna jsem se koupal, když jsi volal.“

[délka děje č.1. ≥ délka děje č. 2.]:

←-----durativní děj progresivní.1-----→

←-----*Estava a tomar banho*-----→

↑d

↑

↑ě

↑quando

↑j

↑telefonaste.

↑č.

↑

↑2

5.3. ČAS MINULÝ JEDNODUCHÝ

5.3.1. Morfemická struktura

5.3.1.1. Slovesa pravidelná

Minulý čas jednoduchý (port. *pretérito perfeito simples*) se tvoří u pravidelných sloves odtržením koncovek *-ar,-er,-ir* od infinitivu a připojením následujících perfektních exponentů:

1. konjugační třída (slovesa zakončená na *-ar*)

-ei	-ámos⁸⁸	andar	andei	andámos
-aste	-astes		andaste	andastes⁸⁹
-ou	-aram		andou	andaram

2. konjugační třída (slovesa zakončená na *-er*)

-i	-emos	viver	vivi	vivemos
-este	-estes		viveste	vivestes
-eu	-eram		viveu	viveram

3. konjugační třída (slovesa zakončená na *-ir*)

-i	-imos	partir	parti	partimos
-iste	-istes		partiste	partistes
-iu	-iram		partiu	partiram

5.3.1.2. Slovesa pravidelná s pravopisnou změnou

Stejně jako u přítomného času i u času minulého vykazují některá slovesa pravopisné změny a to z fonetických důvodů pro to, aby si uchovala stejnou výslovnost kmenových souhlásek. Tyto pravopisné změny se týkají zejména tvarů 1. os. sg.

88 Podle nového pravopisu (AO90) je v 1. os. pl. grafické označení přízvuku fakultativní. My však doporučujeme, aby se stále označoval. V indikativu přítomného času se samohláska *a* bez grafického přízvuku realizuje jako střední středová (neboli polozavřená) samohláska. V minulém čase jednoduchém se však realizuje jako nízká samohláska, tedy otevřená. Přízvuk je zde foneticko-fonologicky relevantní. Je schopný rozlišit vokalickou kvalitu a potažmo temporální význam slovesa.

89 Slovesné tvary v minulém čase jednoduchém vykazují v portugalštině tu zvláštnost, že tvar druhé osoby množného čísla se používá místo druhé osoby jednotného čísla: např. *falastes* místo *falaste*, *partistes* místo *partiste*, atd. Jde o jev rozšířený po celém Portugalsku a není omezen pouze na venkovní oblasti, ale objevuje se také ve městech. (Svobodová, P. 2011: 156–157; 161–163).

Pravopisná změna c ► qu

tocar	
toquei	tocámos
tocaste	tocastes
tocou	tocaram

Do této skupiny patří slovesa *aplicar* „použít, aplikovat, přiložit“ (1.os.sg. ► *apliquei*), *arrancar* „vytrhnout“ (1.os.sg. ► *arranquei*), *atacar* „zaútočit“ (1.os.sg. ► *ataquei*), *certificar* „potvrdit“ (1.os.sg. ► *certifiquei*), *complicar* „komplikovat“ (1.os.sg. ► *compliquei*), *duplicar* „zdvoujnásobit“ (1.os.sg. ► *dupliquei*), *educar* „vychovat“ (1.os.sg. ► *eduquei*), *explicar* „vysvětlit“ (1.os.sg. ► *expliquei*), *ficar* „zůstat“ (1.os.sg. ► *fiquei*), *identificar* „ztotožnit“ (1.os.sg. ► *identifiquei*), *modificar* „změnit“ (1.os.sg. ► *modifiquei*), *multiplicar* „znásobit“ (1.os.sg. ► *multipliquei*), *secar* „schnout“ (1.os.sg. ► *sequei*), *suplicar* „žadonit“ (1.os.sg. ► *supliquei*), atd.

Pravopisná změna ç ► c

começar	
comecei	começámos
começaste	começastes
começou	começaram

Do této skupiny patří slovesa *alcançar* „dosáhnout“ (1.os.sg. ► *alcancei*), *almoçar* „obědvat“ (1.os.sg. ► *almocei*), *ameaçar* „hrozit“ (1.os.sg. ► *ameacei*), *dançar* „tančit“ (1.os.sg. ► *dancei*), *realçar* „zvednout“ (1.os.sg. ► *realcei*), *troçar* „zesměšnit“ (1.os.sg. ► *trocei*), *tropeçar* „klopýtnout“ (1.os.sg. ► *tropecei*), atd.

Pravopisná změna g ► gue

chegar	
cheguei	chegámos
chegaste	chegastes
chegou	chegaram

Stejně se časují také slovesa následující: *apagar* „zhasnout, vypnout“ (1.os.sg. ► *apaguei*), *estragar* „zničit, zkazit“ (1.os.sg. ► *estraguei*), *julgar* „myslet si, domnívat se“ (1.os.sg. ► *julguei*), *ligar* „zapnout, spojit“ (1.os.sg. ► *liguei*), *mastigar* „žvýkat“ (1.os.sg. ► *mastiguei*), *negar* „popřít“ (1.os.sg. ► *neguei*), *pagar* „platit“ (1.os.sg. ► *paguei*), *jogar* „hrát“ (1.os.sg. ► *joguei*).

5.3.1.3. Nepravidelná slovesa

Slovesa s nepravidelným časem minulým mohou být rozděleny do 4 skupin:

1. slovesa, která mají shodný tvar v 1. a 3. os. sg.:

caber „vejít se“	
coube	coubemos
coubeste	coubestes
coube	couberam

Stejně se časuje také *descaber* „být nevhodný“.

saber „vědět, umět, znát“	
soube	soubemos
soubeste	soubestes
soube	souberam

haver „být/mít“	
houve	houvemos
houveste	houvestes
houve	houveram

dizer „říci“	
disse	dissemos
disseste	dissestes
disse	disseram

Stejně se časují také slovesa: *condizer* „být v souladu“ (1.a 3.os.sg. ► *condisse*), *contradizer* „protirečit“ (1.a 3.os.sg. ► *contradisise*), *desdizer* „popřít“ (1.a 3.os.sg. ► *desdisise*), *entredizer* „říkat pro sebe“ (1.a 3.os.sg. ► *entredisise*), *maldizer* „proklínat“ (1.a 3.os.sg. ► *maldisise*), *predizer* „předvídat“ (1.a 3.os.sg. ► *predisise*), *redizer* „znovu opakovat“ (1.a 3.os.sg. ► *redisise*), atd.

trazer „přinést“	
trouxe	trouxemos
trouxeite	trouxeites
trouxe	trouxeiram

querer „chtít“	
quis	quisemos
quiseste	quisestes
quis	quiseram

Pozor: sloveso *requerer* „žádat“ je slovesem pravidelným a v minulém čase mná tvary: *requeri, requereste, requireu, requeremos, requerestes, requereram*.

2. slovesa, která mají v1.os.sg. samohlásku **i** a ve 3.os.sg. samohlásku **e**:

estar „být“	
estive	estivemos
estiveste	estivestes
estive	estiveram

ter „mít“	
tive	tivemos
tiveste	tivestes
teve	tiveram

Podobně se časují slovesa *abster-se* „zdržet se“ (1 os.sg. ► *abstive-me*; 3 os.sg. ► *absteve-se*), *conter* „obsahovat“ (1 os.sg. ► *contive*; 3 os.sg. ► *conteve*), *deter* „zadržet“ (1 os.sg. ► *detive*; 3 os.sg. ► *deteve*), *entreter* „bavit“ (1 os.sg. ► *entretive*; 3 os.sg. ► *entreteve*), *manter* „udržet“ (1 os.sg. ► *mantive*; 3 os.sg. ► *manteve*), *obter* „získat“ (1 os.sg. ► *obtive*; 3 os.sg. ► *obteve*), *reter* „zadržet“ (1 os.sg. ► *retive*; 3 os.sg. ► *reteve*), *suster* „podepřít“ (1 os.sg. ► *sustive*; 3 os.sg. ► *susteve*), atd.

fazer „dělat“	
fiz	fizemos
fizeste	fizestes
fez	fizeram

Stejnou nepravidelnost vykazují slovesa *desfazer* „rozdělat“ (1 os.sg. ► *desfiz*; 3 os.sg. ► *desfez*), *malfazer* „škodit“ (1 os.sg. ► *malfiz*; 3 os.sg. ► *malfez*), *perfazer* „obnášet“ (1 os.sg. ► *perfiz*; 3 os.sg. ► *perfez*), *refazer* „předělat“ (1 os.sg. ► *refiz*; 3 os.sg. ► *refez*), *satisfazer* „vyhovět“ (1 os.sg. ► *satisfiz*; 3 os.sg. ► *satisfez*), atd.

3. slovesa, která mají v1.os.sg. samohlásku u a ve 3.os.sg. samohlásku o:

ir „jít“ / ser „být“	
fui	fomos
foste	fostes
foi	foram

poder „moci“	
pude	pudemos
pudeste	pudestes
pôde	puderam

pôr	
pus	pusemos
puseste	pusestes
pôs	puseram

Stejně se časují také: *antepor* „dát přednost“ (1 os.sg. ► *antepus*; 3 os.sg. ► *antepôs*), *apor* „připojit“ (1 os.sg. ► *apus*; 3 os.sg. ► *apôs*), *decompor* „rozložit“ (1 os.sg. ► *decompus*; 3 os.sg. ► *decompôs*), *expor* „vyložit“ (1 os.sg. ► *expus*; 3 os.sg. ► *expôs*), *impor* „vnutit“ (1 os.sg. ► *impus*; 3 os.sg. ► *impôs*), *indispor* „rozčilit“ (1 os.sg. ► *indispus*; 3 os.sg. ► *indispôs*), *opor* „postavit do cesty“ (1 os.sg. ► *opus*; 3 os.sg. ► *opôs*), *pressupor* „předpokládat“ (1 os.sg. ► *pressupus*; 3 os.sg. ► *pressupôs*), *repor* „nahradit“ (1 os.sg. ► *repus*; 3 os.sg. ► *repôs*), *sobrepor* „položít na sebe“ (1 os.sg. ► *sobrepus*; 3 os.sg. ► *sobrepôs*), *supor* „předpokládat“ (1 os.sg. ► *supus*; 3 os.sg. ► *supôs*), *transpor* „překročit“ (1 os.sg. ► *transpus*; 3 os.sg. ► *transpôs*), atd.

4. ostatní nepravidelná slovesa:

ver „vidět“	
vi	vimos
viste	vistes
víu	víram

Stejně se časují také *antever* „předvídat“, *entrever* „zhlédnout“ a *rever* „znovu vidět“. Slovesa *prover* „vybavit, zásobit“ a *desprover* „zbavit“, která se časují jako *ver* v přítomném čase indikativu a konjunktivu, jsou však v jednoduchém čase minulém pravidelná. Sloveso **prover** má tedy v minulém čase jednoduchém tvary: *provi*, *proveste*, *proveu*,

provemos, provestes, proveram; sloveso **desprover** má pak v tomto čase tvary: *desprovi, desproveste, desproveu, desprovemos, desprovestes, desproveram*.

dar „dát“	
dei	demos
deste	destes
deu	deram

Sloveso *circundar* „objíždět, obcházet“ se časuje v minulém čase jednoduchém pravidelně a má tvary: *circundei, circundaste, circundou, circundámos, circundastes, circundaram*.

vir „přijít“	
vim	viemos
vieste	viestes
veio	vieram

Slovesa odvozená vykazující tuto nepravidelnost jsou: *advir* „přihodit se“ (*advim, advieste, adveio, adviemos, adviestes, advieram*), *contravir* „odvětit, porušit“ (*contravim, contravieste, contraveio, contraviemos, contraviestes, contravieram*), *intervir* „zasáhnout“ (*intervim, intervieste, interveio, intervimos, interviestes, intervieram*), *provir* „pocházet“ (*provim, provieste, proveio, proviemos, proviestes, provieram*), atd.

Pozor: Často dochází k záměně tvarů sloves *ver* a *vir* v minulém čas jednoduchém.

vir „přijít“		ver „vidět“ (podle vzoru <i>ouvir</i> „slyšet)	
vim	viemos	vi/ouvi	vimos/ouvimos
vieste	viestes	viste/ouviste	vistes/ouvistes
veio	vieram	viu/ouviu	viram/ouviram

5.3.2. Sémantický rozbor jednoduchého času minulého

Čas jednoduchý minulý má vidový význam perfektní a neaktuální. Sloveso v tomto čase vyjadřuje tedy děj dokonavý, který předchází výpovědní události. Jeho vidově perfektní povaha je většinou blíže určena časovými příslovci jako *ontem* „včera“, *no ano passado* „loni“, *no mês passado* „minulý měsíc“, atd.

Časem jednoduchým minulým se vyjadřují také ukončené přírodní jevy s durativní povahou. V češtině jim však většinou odpovídají tvary nedokonavé:

Ontem nevou/choveu. „Včera snežilo/pršelo.

Také děje, které měly v minulosti delší dobu trvání implikující terminativnost, se vyjadřují minulým časem jednoduchým.

portugalština	čeština
konkluzivnost → perfektní	durativnost → imperfektní

Estudou em Lisboa. „Studoval v Lisabonu“.

O Rui tocou piano. „Rui hrál na piano.“

B. Zavadil to vysvětluje tak, že: „děj aspektově pojatý jako perfektivní může implikovat různé časové rozpětí, je však prezentován celostně, globálně. Proto je nutné rozlišovat perfektivnost (aspektový význam) a durativnost (význam kategorie povahy slovesného děje). Překlad do češtiny není vždy spolehlivým vodítkem, protože obě kategorie jsou zde organizovány poněkud odlišně: povaha slovesného děje je v češtině podřízena vidu, což se projevuje v tom, že sloveso s významem nekonkluzivním nebo s durativním významem povahy slovesného děje se vyskytuje pouze v tvaru nedokonavém, dokonavý tvar nepřipouští. Proto sloveso „studovat“ má v minulém čase pouze tvary „studoval jsem“, „studoval jsi“, atd. V portugalštině se obě dvě kategorie kombinují, takže každý slovesný děj (včetně sloves s významem nekonkluzivním nebo děje sloves s durativní povahou slovesného děje), lze pojímat buď perfektivně nebo imperfektivně. Proto sloveso „*estudar*“ může znamenat i „studovat“, přestože je ukončený.“⁹⁰

V tomto ohledu je dobré si připomenout, že vyjádřit kurzivnost perfektivního děje je možné za pomoci perifrastické vazby: *estive a +infinitiv*, která nejvíce odpovídá tvaru „studoval jsem“ a vyjadřuje kurzivnost i konkluzivnost. Děj je chápán jako celostní a ohraničený většinou okolnostním určením nebo kontextem, ale implikované časové rozpětí je větší než u perfektivního děje minulého.

Srovnejme tedy:

<i>Ontem falei com o director.</i>	_____↓_____
<i>Ontem estive a falar com o director.</i>	_____ [↓↓↓] _____

V překladu obou vět do češtiny se tedy vidový rozdíl nemusí vždy poznat. Vzhledem k tomu, že se vidové prostředky používají v češtině často i formalizovaně, nemůžeme podle slovesného tvaru přesně povahu slovesného děje interpretovat. Takových případů, kdy se používá v češtině sloves v nedokonavém tvaru a v portugalštině ve tvaru dokonavém, je celá řada:

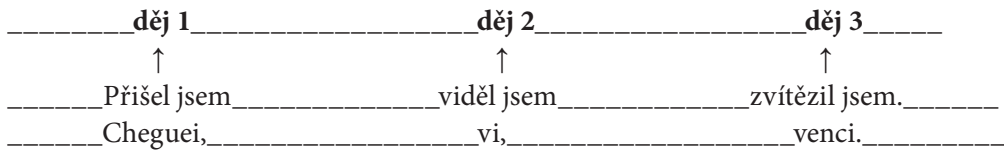
⁹⁰ Zavadil, Čermák (2010).

Srovnejme:

Portugalština (perfektní tvar)	Čeština (perfektní/imperfektní tvar)
<i>Quem to disse?</i>	„Kdo ti to řekl/říkal?“
<i>Ele perguntou se estamos em casa.</i>	„Zeptal se/ ptal se, jestli jsme doma.“
<i>O que é que cantaram?</i>	„Co zazpívali/zpívali?“
<i>Li no jornal que houve terramoto no Japão.</i>	„Přečetl jsem/četl jsem v novinách, že v Japonsku bylo zemětřesení.“

Tímto časem se také vyjadřují děje, které byly /jsou/ ukončené v dosud trvajícím období, jako je *hoje* „dnes“, *esta semana* „tento týden“, *este mês* „tento měsíc“, atd.: *Hoje já tomei o pequeno-almoço.* „Dnes jsem již snídal“.

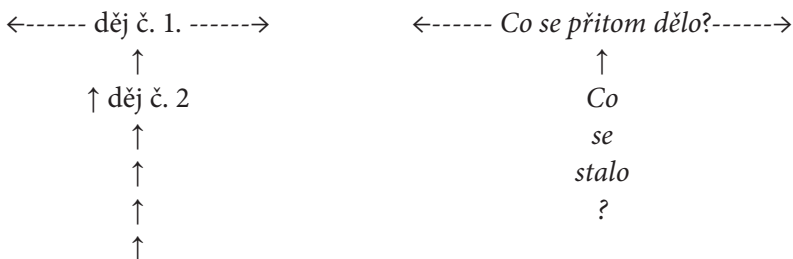
Použití minulého času ve větách souřadných vyjadřuje sekvenci jednorázových dějů po sobě jdoucích, jako například ve větě: *Cheguei, vi, venci.* „Přišel jsem, viděl jsem, zvítězil jsem.“

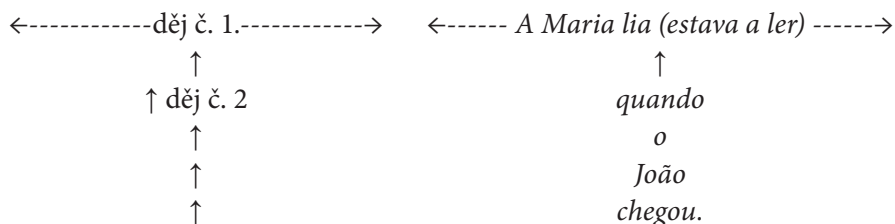
Používá se také v souvětí, kdy popis okolností, vlastností a stavů v minulosti v první větě časově přesahuje perfektně pojatý děj druhé věty: [děj č.1 > děj č. 2.]:

A Maria lia quando o João chegou.
„Marie si četla, když Jan přišel.“

V tomto souvětí je věta druhá chápána perfektivně, zatímco imperfektum má kurzivní povahu. Opět bychom si pro první větu mohli položit kontrolní otázku: *Co se přitom dělo?* A pro druhou větu: *Co se stalo?*⁹¹

91 Tamtéž.

Z hlediska konkluzivního je pak nutné připomenout rozdíl v následujících dvou konstrukcích, kdy perfektním minulým časem je vyjádřena terminativnost, zatímco imperfektem jeho kontinuita.

A Maria <i>estava</i> doente na semana passada.	x A Maria <i>esteve</i> doente na semana passada.
←-----→	x ←-----ISTOPI
(ainda hoje está)	x (já não está)
„Ještě minulý týden byla Marie nemocná.“	x „Marie byla minulý týden nemocná.“

5. 4. ČAS MINULÝ SLOŽENÝ

5.4.1. Morfematická struktura

5.4.1.1. Slovesa s pravidelným přičestím

V portugalštině se minulý čas složený (port. *pretérito perfeito composto*) tvoří spojením pomocného slovesa „*ter*“ v přítomném čase s přičestím trpným (port. *participio passado*) plnovýznamového slovesa.

TENHO + přičestí	TEMOS + přičestí
TENS + přičestí	TENDES + přičestí
TEM + přičestí	TÊM + přičestí

Přičestí minulé pravidelných sloves se tvoří nahrazením infinitivních přípon *-ar*, *-er*, *-ir* příponami *-ado* u sloves na *-ar*, a *-ido* u sloves zakončených na *-er*, *-ir*.

slovesa na <i>-ar</i>	
trabalhar ► trabalhado	cantar ► cantado
começar ► começado	falar ► falado

slovesa na <i>-er</i>	
viver ► vivido	comer ► comido
trazer ► trazido	beber ► bebido

slovesa na <i>-ir</i>	
partir ► partido	aderir ► aderido
sentir ► sentido	assumir ► assumido

Slovesa pravidelná zakončená na *-air*, *-uir* v participijních tvarech mají graficky označený přízvuk na druhé samohlásce dvojhlásky:

slovesa pravidelná s pravopisnou změnou (přízvuk na „I“)					
contrair	▶	contraído	fruir	▶	fruído
sair	▶	saído	instituir	▶	instituído
cair	▶	caído	puir	▶	puído
distrair	▶	distraído	fluir	▶	fluído
retrair	▶	retraído	usufruir	▶	usufruído
atribuir	▶	atribuído	excluir	▶	excluído
concluir	▶	concluído	possuir	▶	possuído
diminuir	▶	diminuído	substituir	▶	substituído

5.4.1.2. Slovesa s nepravidelným přičestím

Některá jinak pravidelná slovesa mohou vykazovat nepravidelné participijní tvary. Týká se to také jejich odvozenin. V následující tabulce uvádíme přehled nejpoužívanějších sloves v participijním tvaru. Není to však přehled kompletní. Ten je uveden až v následující kapitole, kde jsou zahrnuta všechna slovesa s dvojným přičestím (jak pravidelným tak nepravidelným).

slovesa pravidelná s nepravidelným přičestím		
infinitiv	přičestí trpné	slovesa odvozená
abrir	aberto	desabrir „nechat čeho“ ▶ desaberto entreabrir „potevřít“ ▶ entreaberto reabrir „znovu otevřít“ ▶ reaberto
eleger	eleito ⁹²	
entregar	entregue	entregar „odevzdat“ ▶ entregue
escrever	escrito	descrever „popsat“ ▶ descrito inscrever „vepsat, zapsat“ ▶ inscrito prescrever „předepsat“ ▶ prescrito rescrever „přepsat“ ▶ rescrito
ganhar	ganho ⁹³	reganhar „znovu získat“ ▶ reganho
gastar	gasto ⁹⁴	desgastar „rozházet, promarnit“ ▶ desgasto
pagar	pago ⁹⁵	-

slovesa nepravidelná s nepravidelným příčestím		
dizer	dito	desdizer „popřít“ ▶ desdito maldizer „zlořčit“ ▶ maldito contradizer „protiřčit“ ▶ contradito
fazer	feito	desfazer „rozdělat, rozehnat“ ▶ desfeito contrafazer „padělat, falšovat“ ▶ contrafeito refazer „znovu udělat“ ▶ refeito satisfazer „uspokojit“ ▶ satisfeito rarefazer „rozředit“ ▶ rarefeito
ver	visto	prever „předvídat“ ▶ previsto rever „znovu se podívat“ ▶ revisto
pôr	posto	compor „složit“ ▶ composto depor „uschovat, deponovat“ ▶ deposto expor „vystavovat“ ▶ exposto import „vložit, položit, přimět“ ▶ imposto repor „nahradit, dosadit“ ▶ reposto supor „předpokládat“ ▶ suposto propor „navrhnout“ ▶ proposto
cobrir	coberto	descobrir „objevit“ ▶ descoberto encobrir „zahalit, zakrýt“ ▶ encoberto
vir	vindo	advir „přihodit se“ ▶ advindo convir „hodit se“ ▶ convindo

Poznámky:

- Z odvozenin je nutné vyřadit sloveso *prover* „opatřit, vybavit, zásobit“, které má v příčestí trpném pravidelný tvar *provido*.
- V portugalštině existuje tvar *desabrido*, který je občas mylně interpretován jako příčestí trpné slovesa *desabrir* „nechat čeho, upustit od čeho“. Sloveso *desabrir* má však nepravidelné participium *desaberto*. Tvar *desabrido* je tedy zřejmě zkráceným tvarem odvozeným od španělského *dessaborido* „hrubý, násilný, bouřlivý, drsný, nestoudný, tuhý“.
- Slovesa *ganhar*, *gastar* a *pagar* se používají pouze v nepravidelných tvarech. Pravidelné tvary *ganhado*, *pagado* a *gastado* se již v současné portugalštině nepoužívají.

92 Existuje také pravidelný participijní tvar *elegido*.

93 Existuje také pravidelný participijní tvar *ganhado*. Jeho používání je však neobvyklé.

94 Existuje také pravidelný participijní tvar *gastado*. Jeho používání je však neobvyklé.

95 Existuje také pravidelný participijní tvar *pagado*. Jeho používání je však neobvyklé.

5.4.1.3. Slovesa s dvojím přičestím

Některá slovesa mají dvě přičestí, z nichž jedno je pravidelné a druhé nepravidelné. V tomto případě se pravidelné tvary používají ve složených časech v činném rodu, zatímco nepravidelné tvary se používají ve spojení s pomocným *ser/estar*:

Temos juntado os documentos. „Spojili jsme všechny dokumenty.“

Estamos mortos. „Jsme mrtví (unavení)“,

Jde o následující slovesa:

portugalský infinitiv	význam	1.participium pravidelné	2.participium nepravidelné
<i>absorver</i>	absorbovat	absorvido	absorto
<i>aceitar</i>	přijmout	aceitado	aceito, aceite
<i>acender</i>	rozpálit	acendido	acesso
<i>afeiçoar</i>	okouzlit	afeiçoado	afecto
<i>afligir</i>	rmoutit	afligido	aflito
<i>agradecer</i>	děkovat	agradecido	grato
<i>assentar</i>	nasadit	assentado	assente
<i>atender</i>	obsluhovat	atendido	atento
<i>benzer</i>	žehnat	benzido	bento
<i>cativar</i>	zajmout	cativado	cativo
<i>cegar</i>	zaslepit	cegado	cego
<i>completar</i>	doplnit	completado	completo
<i>concluir</i>	dojít k závěru	concluído	concluso
<i>convencer</i>	přesvědčit	convencido	convicto
<i>corrigir</i>	opravit	corrigido	correcto
<i>corromper</i>	zkazit	corrompido	corrupto
<i>cultivar</i>	obdělávat	cultivado	culto
<i>defender</i>	bránit	defendido	defenso
<i>descalçar</i>	vyzout boty	descalçado	descalço
<i>dirigir</i>	vést, dirigoovat	dirigido	directo
<i>dissolver</i>	rozpustit	dissolvido	dissoluto
<i>distinguir</i>	rozlišit	distinguido	distinto
<i>eleger</i>	(z)volit	elegido	eleito

<i>emergir</i>	vynořit se	emergido	emerso
<i>entregar</i>	odevzdat	entregado	entregue
<i>envolver</i>	zahrnout	envolvido	envolto
<i>enxugar</i>	osuřit	enxugado	enxuto
<i>erigir</i>	postavit, vztyřit	erigido	erecto
<i>escurecer</i>	zatemnit	escurecido	escuro
<i>expressar</i>	vyjádřit	expressado	expresso
<i>exprimir</i>	vyjádřit	exprimido	expresso
<i>expulsar</i>	vyhnat	expulsado	expulso
<i>extinguir</i>	uhasit	extinguido	extinto
<i>fartar</i>	nasytit	fartado	farto
<i>findar</i>	skonřit	findado	findo
<i>frigir</i>	řkvařit, smařit	frigido	frito
<i>ganhar</i>	vyhrát, získat	ganhado ⁹⁶	ganho
<i>gastar</i>	utratit	gastado ⁹⁷	gasto
<i>imersir</i>	ponořit	imersido	imerso
<i>imprimir</i>	tisknout	imprimido	impresso
<i>incluir</i>	zahrnout	incluído	incluso
<i>incorrer</i>	vyústit	incorrido	incurso
<i>infectar</i>	nakazit	infectado	infecto
<i>inquietar</i>	zneklidnit	inquietado	inquieto
<i>inserir</i>	vlořit	inserido	inserto
<i>isentar</i>	osvobodit od cla	isentado	isento
<i>juntar</i>	spojit	juntado	junto
<i>libertar</i>	osvobodit	libertado	liberto
<i>limpar</i>	uklidit, umýt	limpado	limpo
<i>manifestar</i>	ukázat	manifestado	manifesto
<i>murchar</i>	zvadnout	murchado	murcho

⁹⁶ Používání tohoto tvaru je v současné portugalřtině velmi neobvyklé (viz poznámka 91).

⁹⁷ Používání tohoto tvaru je v současné portugalřtině velmi neobvyklé (viz poznámka 92).

<i>nascer</i>	narodit se	nascido	nato, nado
<i>matar</i>	zabít	matado	morto
<i>morrer</i>	zemřít	morrido	morto
<i>ocultar</i>	schovat	ocultado	oculto
<i>omitir</i>	vynechat	omitido	omisso
<i>oprimir</i>	utiskovat	oprimido	opresso
<i>pagar</i>	platit	pagado ⁹⁸	pago
<i>perverter</i>	zkazit	pervertido	perverso
<i>prender</i>	chytit, lapit	prendido	preso
<i>pretender</i>	hodlat, zamýšlet	pretendido	pretenso
<i>repelir</i>	odpuzovat	repelido	repulso
<i>revolver</i>	převracet	revolvido	revolto
<i>romper</i>	rozbít	rompido	roto
<i>salvar</i>	zachránit	salvado	salvo
<i>secar</i>	usušit, uschnout	secado	seco
<i>segurar</i>	zajistit	segurado	seguro
<i>soltar</i>	rozvázat	soltado	solto
<i>submergir</i>	ponořit	submergido	submerso
<i>submeter</i>	podrobit	submetido	submisso
<i>sujeitar</i>	podřídít,	sujeitato	sujeito
<i>suspeitar</i>	mít podezření	suspeitado	suspeito
<i>suspender</i>	pověsit	suspendido	suspensio
<i>tender</i>	natáhnout	tendido	tenso
<i>tingir</i>	barvit	tingido	tinto
<i>vagar</i>	toulat se	vagado	vago

Poznámky:

- Slovesa *empregar* a *encarregar* tradičně vykazují přičestí ve tvaru: *empregado* a *encarregado*, avšak některé gramatiky a slovníky připouštějí také tvary: *ecarregue/empregue*;
- přičestí slovesa *romper* „rozbít“ v trpném rodě se může použít v pravidelném tvaru *rompido*. Tvar *roto* se používá jako adjektivum;

⁹⁸ Používání tohoto tvaru je v současné portugalštině velmi neobvyklé.

- tvar *morto* je participium slovesa *morrer*, ale používá se také jako participium slovesa *matar*.

infinitiv	1.participium	2.participium
<i>matar</i>	<i>matado</i>	<i>morto</i>
<i>morrer</i>	<i>morrido</i>	<i>morto</i>

Tem matado muitos animais. „Zabil mnoho zvíře.“
Os animais foram mortos. „Zvířata byla zabita“
Têm morrido muitas pessoas. „Zemřelo mnoho lidí.“
As pessoas estão mortas. „Lidé jsou mrtví.“

Tvar *impresso* má význam „potištěný (o látce)“, zatímco participium *imprimido* je pak používán ve významu „uveřejněný, vytisknutý“. Ve spojení s podstatným jménem *velocidade* „rychlost“ je slovesa *imprimir* použito v pravidelném participijním tvaru.

A velocidade é imprimida. „Rychlost je zvýšena.“

5.4.2. Sémantický rozbor minulého času složeného

Minulým časem složeným, který se obvykle překládá do češtiny nedokonavým slovesem, se vyjadřují **děje atelické repetitivní**, nedokončené, které se opakovaně uskutečňují ve stále trvajícím časovém období včetně výpovědní události, které je určeno implicitně nebo explicitně výrazem: *ultimamente/ nos últimos tempos* „poslední dobou“, *nos últimos dias* „v posledních dnech“.

___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I ___ I (VU⁹⁹)
Ela tem corrido todos os dias. „Touto dobou každý den běhá.“
Ela tem escrito uma carta todos os dias. „Poslední dobou každý den píše jeden dopis.“

Sloveso v tomto čase vyjadřuje především atelické děje, které se opakovaně uskutečňují až do výpovědní události a jsou v minulosti ohraničeny nějakou jinou událostí, zpravidla uvedenou časovým určením: „od té doby, co....“:

Desde que o bebé nasceu, não temos dormido nada.
 „Od té doby, co se narodilo to dítě, jsme se vůbec nevyspali.“

99 VU – výpovědní událost.

I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ I _ _ _ (VU)→→

↑ **não temos dormido nada.** não temos dormido *nada*. não temos dormido *nada*.

↑

↑

Desde

que

o bebé

nasceu.

Z hlediska vidového minulý čas složený má zvláštní povahu, odlišnou od jiných románských jazyků. Zatímco v jiných románských jazycích vyjadřuje perfektivnost, v portugalštině může sice mít počátek ohraničený dokonavým dějem, ale to, co je pro něj charakteristické, je opakování děje a jeho přetrvávání ve výpovědní události. Tuto zvláštnost vykazuje minulý čas složený pouze v oznamovacím způsobu, nikoliv v konjunktivu, v němž vyjadřuje děje telické.

Je nutno podotknout, že vidová povaha tohoto času složeného souvisí také s vidovou povahou samotného slovesa. Například stavová slovesa ve složeném čase minulém ztrácí složku iterativnosti. Ve větě: *Ela tem estado doente*. „Ona je v poslední době nemocná.“ je vyjádřeno to, že stav dané nemoci trvá po určitou dobu včetně momentu přítomného, jak ukazuje následující příklad:

Ela tem estado doente. „Ona je v poslední době nemocná.“ (stav - singulární).

← (e s t a r d o e n t e) VU---→

Slovesa stavová mohou mít v tomto složeném čase minulém také iterativní význam, ale to pouze v případě, že je vyjádřen nějakým cirkumstativem iterativní povahy: *todos os dias* „každý měsíc“, *ultimamente* „poslední dobou“, *todos os meses* „každý měsíc“, atd.

Tem estado doente todos os meses. „V poslední době bývá každý měsíc nemocná“

I----- I----- I----- I----- VU →

[estar doente] - [estar doente] - [estar doente] - [estar doente]

Slovesa kulminační a procesuální mohou být použita v tomto čase, pokud je však explicitně blíže specifikován interval s přesahem či zahrnutím výpovědní události, jako například pomocí výrazů: *frequentemente* „často“, *todas as semanas* „každý týden“, *todos os meses* „každý měsíc“. Někdy může být použito místo příslovce také neurčitý kvantifikátor „muito“, který implikuje složku plurality.

Tem ganho todos os anos a maratona. „Poslední dobou vyhrává každý rok maraton.“

I— — I— I— I— I— I— I— VU→→

↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑

maratona maratona maratona maratona maratona

Tens treinado muito? „Trénovala jsi poslední dobou hodně?“

I— — I— I— I— I— I— VU→→

↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑ ↑

treinar treinar treinar treinar treinar treinar

Je třeba zdůraznit, že existuje rozdíl mezi habituálním přítomným časem e minulým složeným časem indikativu. Ten je totiž časově ohraničen, ať už explicitně nebo implicitně. Významový rozdíl mezi těmito větami tedy spočívá v rysu habituálnosti, který je typický pro čas přítomný a má univerzální charakter, zatímco věta s minulým časem složeným se týká jen časově omezeného období, které je ale v českém jazyce lepší explicitně vyjádřit.

A Maria nada todas as semanas. „Marie chodí plavat každý týden.“

← ← I— — I— I— I— I— I— VU →→

A Maria tem nadado todas as semanas.

„Marie chodí poslední dobou plavat každý týden.“

I— I— I— I— I— I— I— I— VU→→

5.4.3. Postavení klitických a zvrtných zájmen

V případě použití klitických nepřízvučných zájmen je nutné dodržovat pravidlo o postavení těchto zájmenných tvarů za pomocné sloveso *ter/haver* prostřednictvím spojovacího znaménka v kladném slovesném tvaru. Ve tvaru záporném či v případě výskytu spojek a adverbii ve větě před slovesem se zájmena antepoují:

Tenho-o feito todos os dias.

„Dělám to v poslední době každý den.“

Tem-no dito em todas as aulas.

„Poslední dobou to říká každou hodinu.“

Tem-lo¹⁰⁰ feito com raiva.

„Dělal jsi to (v poslední době) ve vzteku.“

Diz-me quem te tem treinado.

„Řekni mi, kdo tě v poslední době trénuje.“

Com quem é que se tem encontrado?

S kým se poslední dobou schází?

100 Tento tvar je tvořen nepravidelně. Více viz: Svobodová, I. Morfologie I (kapitola 7.3.3. Klitická zájmena nepřízvučná).

5.5. ČAS PŘEDMINULÝ

5.5.1. Čas předminulý jednoduchý

Čas předminulý, zvaný také plus-quam-perfektum (port. *pretérito mais-que-perfeito*), se dělí na jednoduchý (port. *pretérito mais-que-perfeito simples*) a složený (port. *pretérito mais-que-perfeito composto*).

5.5.1.1. Morfemická struktura

5.5.1.2. Slovesa pravidelná

Minulý čas se tvoří u pravidelných sloves odtržením koncovek *-ar*, *-er*, *-ir* od infinitivu a připojením následujících koncovek:

U sloves končících na *-ar*:

-ara	-áramos	andar	andara	andáramos
-aras	-áreis		andaras	andáreis
-ara	-aram		andara	andaram

U sloves končících na *-er*:

-era	-éramos	viver	vivera	vivéramos
-eras	-éreis		viveras	vivéreis
-era	-eram		vivera	viveram

U sloves končících na *-ir*:

-ira	-íramos	partir	partira	partíramos
-iras	-íreis		partiras	partíreis
-ira	-iram		partira	partiram

5.5.1.3. Slovesa nepravidelná

Slovesa nepravidelná tvoří předminulý čas od lexematického základu slovesa ve tvaru 3. os.pl. jednoduchého času minulého, jehož pretéritní koncovky *-aram*, *-eram*, *-iram* jsou nahrazeny koncovkami z paradigmat platných pro pravidelné časování plus-quam-perfekta. Slovesa s nepravidelným časem předminulým jsou stejná jako nepravidelná slovesa s časem minulým jednoduchým: *caber* „vejít se“, *poder* „moci“, *ver* „vidět“, *dar* „dát“, *estar* „být“, *haver* „být, mít“, *ir* „jít“, *dizer* „říci“, *fazer* „dělat“, *trazer* „přinést“, *querer* „chtít“, *saber* „vědět“, *pôr* „klást, položit“, *ser* „být“, *ter* „mít“, *vir* „přijít“.

101 U odvozených sloves uvádíme vždy 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního modelu základního slovesa.

caber (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **couberam**)

caber „vejít se“	
coubera	coubéramos
couberas	coubéreis
coubera	couberam

Podobně se časují: *descaber* „být nevhodný“,

poder (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **puderam**)

poder „moci“	
pudera	pudéramos
puderas	pudéreis
pudera	puderam

ver (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **viram**)

ver „vidět“	
vira	víramos
viras	víreis
vira	viram

Slovesa *prover* „vybavit, zásobit“ a *desprover* „zbavit“ jsou v tomto čase pravidelná. Sloveso *prover* má v tomto čase tvary: *provera*, *proveras*, *provera*, *provéramos*, *provéreis*, *proveram*; sloveso *desprover* má pak tvary: *desprovera*, *desproveras*, *desprovera*, *desprovéramos*, *desprovéreis*, *desproveram*.

dar (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **deram**)

dar „dát“	
dera	déramos
deras	déreis
dera	deram

Sloveso odvozené *circundar* „obcházet, objíždět“ je však pravidelné a jeho tvary v předminulém čase jsou: *circundara*, *circundaras*, *circundara*, *circundáramos*, *circundárais*, *circundaram*.

haver (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **houveram**)

haver „být“	
houvera	houvéramos
houveras	houvéreis
houvera	houveram

ir/ser (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **foram**)

ir „jít“ / ser „být“	
fora	fôramos
foras	fôreis
fora	foram

estar (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **estiveram**)

estar „být“	
estivera	estivéramos
estiveras	estivéreis
estivera	estiveram

dizer (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **disseram**)

dizer „řící“	
dissera	disséramos
disseras	disséreis
dissera	disseram

Stejně se časují také slovesa¹⁰¹: *condizer* „být v souladu“ (1.os.sg. ► *condissera*), *contradizer* „protiředit“ (1.os.sg. ► *contradissera*), *desdizer* „popřít“ (1.os.sg. ► *desdissera*), *entredizer* „řikat pro sebe“ (1.os.sg. ► *entredissera*), *maldizer* „proklínat“ (1.os.sg. ► *maldissera*), *predizer* „předvídat“ (1.os.sg. ► *predissera*) a *redizer* „znovu opakovat“ (1.os.sg. ► *redissera*), atd.

101 U odvozených sloves uvádíme vždy 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního modelu základního slovesa.

fazer (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **fizeram**)

fazer „dělat“	
fizera	fizéramos
fizeras	fizéreis
fizera	fizeram

Stejně se časují slovesa¹⁰¹: *desfazer* „rozdělat“ (1.os.sg. ► *desfizera*), *malfazer* „škodit“ (1.os.sg. ► *malfizera*), *perfazer* „obnášet“ (1.os.sg. ► *perfizera*), *refazer* „předělat“ (1.os.sg. ► *refizera*), *satisfazer* „vyhovět“ (1.os.sg. ► *satisfizera*), atd.

trazer (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **trouixeram**)

trazer „přinést“	
trouixera	trouixéramos
trouixeras	trouixéreis
trouixera	trouixeram

querer (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **quiseram**)

querer „chtít“	
quisera	quiséramos
quiseras	quiséreis
quisera	quiseram

Sloveso *requerer* „žádat“ je slovesem pravidelným a v předminulém čase má následující tvary: *requerera*, *requereras*, *requerera*, *requeréramos*, *requeréreis*, *requereram*.

saber (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **souberam**)

saber „vědět“	
soubera	souberáramos
souberas	soubéreis
soubera	souberam

pôr (3.os.pl. jednoduchého času minulého = **puseram**)

pôr „položít“	
pusera	puséramos
puseras	puséreis
pusera	puseram

Stejně se časují také slovesa¹⁰¹ *antepor* „dát přednost“ (1.os.sg. ► *antepusera*), *apor* „připojit“ (1.os.sg. ► *apusera*), *decompor* „rozložit“ (1.os.sg. ► *descompusera*), *expor* „vyložit“ (1.os.sg. ► *expusera*), *impor* „vnutit“ (1.os.sg. ► *impusera*), *indispor* „rozčilit“ (1.os.sg. ► *indisusera*), *opor* „postavit do cesty“ (1.os.sg. ► *opusera*), *pressupor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *pressupusera*), *repor* „nahradit“ (1.os.sg. ► *repusera*), *sobrepor* „položít na sebe“ (1.os.sg. ► *sobrepusera*), *supor* „předpokládat“ (1.os.sg. ► *supusera*), *transpor* „překročit“ (1.os.sg. ► *transpusera*), apod.

ter (3.os.pl. jednoduchého času minulého = *tiveram*)

ter „mít“	
tivera	tivéramos
tiveras	tivéreis
tivera	tiveram

Stejně se časují také slovesa¹⁰¹: *abster-se* „zdržet se“ (1.os.sg. ► *abstivera*), *conter* „obsahovat“ (1.os.sg. ► *contivera*), *deter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *detivera*), *entreter* „bavit“ (1.os.sg. ► *entretivera*), *manter* „udržet“ (1.os.sg. ► *mantivera*), *obter* „získat“ (1.os.sg. ► *obtivera*), *reter* „zadržet“ (1.os.sg. ► *retivera*), *suster* „podepřít“ (1.os.sg. ► *sustivera*), apod.

vir (3.os.pl. jednoduchého času minulého = *vieram*)

vir „přijít“	
viera	viéramos
vieras	viéreis
viera	vieram

Stejně se časují také slovesa¹⁰¹: *advir* „přihodit se“ (1.os.sg. ► *adviera*), *contravir* „odvětit/porušit“ (1.os.sg. ► *contraviera*), *intervir* „zasáhnout“ (1.os.sg. ► *interviera*), *provir* „pocházet“ (1.os.sg. ► *proviera*), atd.

Pozor: Často dochází k záměně tvarů sloves *ver* a *vir* v čas předminulém.

vir		ver (zachováno pouze i podle vzoru ouvir - ouviram)	
viera	viéramos	vira/ouvira	viram/ouviram
vieras	viéreis	viras/ouviras	viraís/ouviraís
viera	vieram	vira/ouvira	viraím/ouviraím

5.5.2. Čas předminulý složený

5.5.2.1. Morfematičká struktura

Předminulý složený čas (port. *pretérito mais-que-perfeito composto*) se tvoří spojením pomocného slovesa „*ter*“ v imperfektu s příčestím trpným (viz kapitoly 5.4.1.1.; 5.4.1.2.; 5.4.1.3).

TINHA + příčestí	TÍNHAMOS + příčestí
TINHAS + příčestí	TÍNHEIS + příčestí
TINHA + příčestí	TINHAM + příčestí

5.5.2.2. Sémantický rozbor předminulého času

Čas předminulý jednoduchý i složený, zvaný také plusquamperfektum (port. *pretérito mais-que-perfeito*), vyjadřuje děj, který se udál před jiným dějem minulým, nebo děj, který proběhl dlouho před okamžikem výpovědi. Charakterizuje děj predikátoru jako bezprostředně předcházející nějakému okamžiku v minulosti, který je současný s dějem minulým.

O João tinha saído, quando a Maria chegou. „Jan odešel před tím, než Marie přišla“.

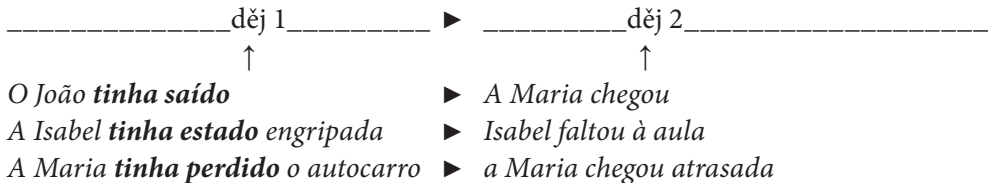
A Isabel faltou à aula porque tinha estado engripada.

„Isabel nepřišla na hodinu, protože dostala chřipku“.

A Maria chegou atrasada à aulas. Tinha perdido o autocarro.

„Marie přišla pozdě do školy. Zmeškala autobus.“

Děje vět vyznačených se odehrály před realizací děje druhé věty:

Mezi jednoduchým a složeným časem předminulým existuje stylistický rozdíl. Jednoduchý čas předminulý je v současné portugalštině obecně méně hojný. Vyskytuje se však často v psaném, literárním jazyce. Naopak složený tvar tohoto času je častý v obou jazykových stylech.

Kromě výše uvedeného významu může plus-quam-perfektum vyjadřovat děje, které se uskutečnily v dálnější minulosti, která není blíže ohraničená v předchozím mluveném či psaném kontextu.

Por várias vezes desmaiara em público. „Několikrát omdlela před lidmi.“
Alguém me tinha dito isso. „Někdo mi to řekl.“
A Ana tinha vivido em Londres. „Ana žila v Londýně.“

Jednoduchý tvar předminulého času se objevuje v takových ustálených spojeních, jako jsou: *tomara que* „kéž by“, *quem me dera que* „kéž by“, *pudera* „kéž by“,

Quem me dera que estivesse aqui. „Kéž bys byl tady.“

V psaném textu se mohou oba dva tvary v jednom souvětí střídát s tím, že mají stejnou hodnotu a význam, jsou tedy ekvivalentní: *A Ana tinha visitado* a *avó, mas não lhe dissera nada*. „Ana navštívila babičku, ale nic jí neřekla.“

Plus-quam-perfektum nahrazuje v souslednosti časové ve větě vedlejší minulý čas. Věta: *Vi o filme*. „Viděl jsem ten film.“ nebo: *Fiz o trabalho*. „Udělal jsem tu práci“ podléhá v nepřímé řeči časové transpozici: **minulý čas**→**předminulý čas**:

Přímá řeč:

„*Vi o filme*“: „Viděl jsem film“

Nepřímá řeč:

Ela disse que já tinha visto o filme. „Říkala, že už ten film viděla.“

Přímá řeč:

„*Fiz o trabalho*“: „Udělal jsem tu práci.“

Nepřímá řeč:

Perguntou se tinha feito o trabalho. „Zeptala se, jestli udělala ten úkol.“

Velice často se tohoto času používá po příslovcích **nunca** „nikdy“ a **já** „již“:

Coisas que nunca tinha encontrado antes.

„Věci, se kterými se před tím nikdy nesešel.“

Eu já to tinha dito.

„Už jsem ti to říkal.“

(volně přeloženo: „Vždyť už jsem ti to říkal.“)

5.6. ČAS BUDOUCÍ

5.6.1. Morfematická struktura

5.6.1.1. Slovesa pravidelná

Čas budoucí jednoduchý, zvaný také *futurum* (port. *futuro do presente simples*/nebo jen *futuro*)¹⁰², se v portugalštině tvoří s výjimkou tří sloves pravidelně pomocí futurálních exponentů, které se připojují k infinitivním tvarům sloves. Ty jsou společné pro všechny tři konjugační skupiny.

U sloves 1.konjugační třídy (zakončených na **-ar**):

-ei	-emos	andar	andarei	andaremos
-ás	-eis		andarás	andareis
-á	-ão		andará	andarão

U sloves 2. konjugační třídy (zakončených na **-er**):

-ei	-emos	viver	vivereí	viveremos
-ás	-eis		viverás	vivereis
-á	-ão		viverá	viverão

U sloves 3. konjugační třídy (zakončených na **-ir**):

-ei	-emos	partir	partirei	partiremos
-ás	-eis		partirás	partireis
-á	-ão		partirá	partirão

5.6.1.2. Slovesa nepravidelná

U tohoto budoucího času vykazují nepravidelnost pouze tři slovesa a jejich odvozeniny: *dizer*, *fazer* a *trazer* a jejich odvozeniny.

dizer	
direi	diremos
dirás	direis
dirá	dirão

102 Gramática do Português (2013:524)

Podobně se v tomto budoucím čase časují odvozeniny od *dizer*¹⁰³: **condizer** „být v souladu“ (1.os. sg. ► *condirei*), **contradizer** „protiřečit“ (1.os. sg. ► *contradirei*), **desdizer** „popřít“ (1.os. sg. ► *desdirei*), **entredizer** „říkat pro sebe“ (1.os. sg. ► *entredirei*), **maldizer** „proklínat“ (1.os. sg. ► *maldirei*), **predizer** „předvídat“ (1.os. sg. ► *predirei*), **redizer** „znovu opakovat“ (1.os. sg. ► *redirei*), atd.

fazer	
farei	faremos
farás	fareis
fará	farão

Takto se časují také odvozeniny od slovesa *fazer*¹⁰³: **desfazer** „rozdělat“ (1.os. sg. ► *desfarei*), **malfazer** „škodit“ (1.os. sg. ► *malfarei*), **perfazer** „obnášet“ (1.os. sg. ► *perfarei*), **refazer** „předělat“ (1.os. sg. ► *refarei*), **satisfazer** „vyhovět“ (1.os. sg. ► *satisfarei*).

trazer	
trarei	traremos
trarás	trareis
trará	trarão

5.6.2. Sémantický rozbor času budoucího jednoduchého

Budoucí čas jednoduchý se používá především k vyjádření budoucích *futurálních*¹⁰⁴ dějů, tedy dějů následných k výpovědní události.

Serão dadas mais informações às 23 horas. „Více informací bude poskytnuto ve 23 hodin.“

Budoucí čas spadá jednoznačně svou modotemporální povahou do sféry probabilitativnosti. Jeho modotemporální význam „stojí na hranici reálnosti a potencionálnosti, protože jde o děj dosud nerealizovaný, o pouhý předpoklad jisté realizace děje do obsahové sféry probabilitativnosti.“¹⁰⁵ Tomuto jevu se říká *intersémie*.¹⁰⁶ Obecně se *intersémie* rozumí vztah mezi výrazem a významem, který je u futura asymetrický. „*Intersémie* spočívá v tom, že vedle hlavního (centrálního) invariantního významu výrazového exponentu se k témuž exponentu periferně (sekundárně) vztahuje ještě jiný invariantní

103 U odvozených sloves uvádíme vždy 1.os.sg. Ostatní osoby se časují podle flekčního modelu základního slovesa.

104 Zavadil, Čermák (2010:297)

105 Tamtéž.

106 Tamtéž.

význam¹⁰⁷. Neutralizuje se v něm výrazově-významová opozice dvou původně autonomních výrazových prostředků: tím prvním je význam času budoucího a ten druhý vyjadřuje pravděpodobnost v přítomnosti. Dochází zde ke kontaminaci mezi vnitřními složkami dvou znaků: výrazová forma jednoho znaku se spojuje s významem znaku druhého.¹⁰⁸

Pravděpodobnost v přítomnosti však lze v portugalštině vyjádřit nejen použitím budoucího času, ale také lexikálně, a to za pomoci modálního adverbia *provavelmente, se calhar, talvez*, apod.

Mentirá./ Estará a mentir./ Provavelmente está a mentir. „Pravděpodobně lže.“

Někteří lingvisté jsou názoru, že indikativu futura je vyhrazen pouze sém probabilitativu prézentu, tedy pravděpodobnosti v přítomném čase. V českém překladu je tato probabilitativní sémantická složka vyjádřena lexikálně za pomoci modálních adverbí: *asi, zřejmě, možná*, atd.

A rapariga terá 20 anos. „To děvče **má asi** dvacet let.“

Kromě modálního významu probabilitativního však futurum vykazuje ještě jeden další modální význam, a to imperativní. Tento význam má i český imperativ. Jako příklad uvádíme část z Desatera přikázání:

<i>Não matarás!</i>	„Nezabiješ!“
<i>Não tomarás o nome do Senhor teu Deus em vão.</i>	„Neber jméno boží nadarmo.“
<i>Não adulterarás.</i>	„Neposmilníš.“
<i>Não furtarás.</i>	„Nepokradeš.“
<i>Não dirás falso testemunho contra o teu próximo.</i>	„Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému.“

Intersémie futura je příčinou vzniklých domněnek, že významové zatížení budoucího času má stejný důsledek, jako ve španělštině, kde je prokázána: „zřetelná tendence k přenesení funkce významu futura na opisný výrazový exponent *ir+infinitiv*“. Znamená to tedy, že perifrastická konstrukce *ir + infinitiv* vyjadřující původně bezprostřední budoucnost se stává univerzálním futurálním časem, který vykazuje jak význam časové proximity tak význam indikativu futura.¹⁰⁹

Zatím však je možné hovořit o jisté tendenci, kterou nelze absolutně potvrdit ani vyvrátit. V současné portugalštině se indikativu futura stále používá pro vyjádření temporálního významu futurálního. V tomto ohledu by se dalo říct, že indikativ futura

107 Tamtéž.

108 Zavadil, Čermák (2010:298).

109 Příklady byly přejaty z Gramática do Português (2013:526).

ve významu budoucího času se vyskytuje především ve spisovné formální mluvené i psané portugalštině. V portugalštině mluvené (neoficiální) by však bylo možné charakterizovat jej jako příznakový, hyperkorektní až nezvyklý. Úzus tohoto času je ovlivněn takovými sociolingvistickými faktory, jako je například zeměpisný původ mluvčího (předpokládají se zde totiž také diatopické rozdíly) či rodinné prostředí (v některých rodinách, kde se dbá na používání spisovné jazykové normy, je použití budoucího času obvyklé), apod.

Obdobná tendence je patrná i ve španělštině, kde je pražští romanisté B. Zavdil a P. Čermák vysvětlují následujícím způsobem:

„Tato tendence je projevem spontánního tíhnutí systému k pravidelnosti a rovnováze. Částečná rovnováha se tím získává (odstraňuje se neutralizace¹¹⁰, opozice mezi mody se nevyhraňuje), na druhé straně se však vytváří nová závada, protože se zároveň neutralizuje opozice „indikativ postprézentu“ x indikativ futura“. Tím vzniká v langovém systému nový zdroj napětí a nová potřeba terapie. Výslednicí takovýchto proti sobě působících tendencí je stav nestabilní rovnováhy v systému. Obecný poznatek z toho vyplývající je ten, že systém neustále tíhne k vyváženosti a dokonalé pravidelnosti, avšak v úplné podobě jich nikdy nedosahuje. Uvedená polarizace funkcí je pouhá tendence, nikoli hotová skutečnost.“¹¹¹

Na výskyt tohoto jevu upozorňují jak gramatiky portugalského jazyka¹¹², tak některé dílčí studie.¹¹³ J. Hricsina se dokonce zmiňuje o cyklickém charakteru těchto tendencí: *ir* v perifrastické konstrukci *ir* + *infinitiv* ztrácí svůj původní sém pohybu, aby vyjádřil děj postprézentní. Posléze ztrácí však i tento postprézentní význam, a vyjadřuje děj budoucí s tím, že se opozice postprézentní x budoucí neutralizuje.

Ir (sloveso pohybové) ► **Ir** + infinitiv (význam postprézentní)
► **Ir** + infintiv (význam budoucí)

Obdobná tendence existuje tedy i u tvaru budoucího času, který se sice zachovává, ale u něhož dochází také k významovému posunu: původní význam ustupuje do pozadí a do popředí se dostává význam modální – probabilitivní.

Irá (futuraální temporální význam) ► **Irá** (probabilitivní modální význam přítentní)

V poslední době však byl zaznamenán vyšší výskyt této perifrastické konstrukce s pomocným slovesem *ir* v budoucím čase, tedy: *irá construir*, *irá distribuir*, *irá falar*.

¹¹⁰ Použití bezpříznakového členu privativní opozice místo členu příznakového. Může být fakultativní nebo obligatorní. Zavdil, Čermák (2010:298).

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² GLP (2003:158).

¹¹³ Hricsina (2011:171), Tláskal (1978:206–207).

Tato perifrastická konstrukce se začala vyskytovat nejdříve individuálně, a to z toho důvodu, že někteří autoři vnímali konstrukci *vai falar* jako nedostatečně gramaticky správnou, variantu lidovou či hovorovou, přestože byla gramatikalizována a tento budoucí čas plně nahrazuje. Ve snaze odlišit v této konstrukci spisovnější a méně spisovný tvar tak došlo u pomocného slovesa vazby *ir+ infinitiv* k substituci, kdy budoucí čas nahrazuje univerzální přítomný čas indikativu, přestože ten je schopen univerzálně budoucnost vyjádřit. Jde tedy o konstrukci redundantní, jejíž použití je výrazně omezeno na jazyk formální, kde koexistuje s budoucím časem opisným i s budoucím časem jednoduchým. Prozatímní výsledky korpusového výzkumu¹¹⁴ ukázaly, že budoucí čas („*futuro do presente*“) je nejčastěji používaným tvarem budoucího času v jazyce formálním a psaném a jeho nejbližší synonymní variantou je konstrukce *irá+infinitiv*. Ta je však používána výhradně v jazyce formálním.

Z porovnání frekvence jednotlivých výskytů¹¹⁵ je patrná jasná převaha budoucího času v jeho původním temporálním významu (tedy ne ve významu parazitním). Druhou nejčastější konstrukcí je pak konstrukce *vai+infinitiv* a nejméně častá je pak hyperkorektní konstrukce *irá+infinitiv*.

Futurum je aspektově indiferentní, ztrácí se v něm tedy opozice perfektní x neperfektní. V případě potřeby kvantitativního vyjádření plurální povahy děje, je nutné tuto povahu blíže specifikovat přímo lexikálním prostředky, které vyjadřují pluralitu děje: *regularmente* „pravidelně“, *todos os anos* „každý rok“, *frequentemente* „často“, *muitas vezes* „mnohokrát“, apod.

Levarei o meu filho à Austrália.

„Odvezu syna do Austrálie.“

Levarei o meu filho à Austrália todos os anos. „Každý rok odvezu syna do Austrálie.“

114 Probíhající výzkum bude publikován v časopise ERB pod názvem „*Frequência do uso do futuro do presente, e da construção perifrástica vai+infinitiv e irá+infinitivo.*“ Zatím jen pro zajímavost uvádíme část výzkumu:

115 Ukázka korpusového výzkumu, který porovnává počet výskytů jednotlivých konstrukcí:

infinitiv	vai+infinitiv	irá + infinitiv	budoucí čas
falar	262	87	882
ocorrer	245	30	114
tomar	363	1106	885
ser	19 573	1369	119 975
ter	5797	395	68 546

5.6.3. Substituce budoucího času jednoduchého

Význam budoucího času však má také čas přítomný či konstrukce *haver de + infinitiv* ve fakultativní kombinaci s příslušným časovým příslovcem.¹¹⁶ Jak již bylo řečeno (viz kapitola 5.1.2.), použití přítomného času pro vyjádření děje budoucího (port. *presente futuro*) je z hlediska stylistického asertivnějším vyjádřením jistoty, že se uskuteční děj budoucí.

Vou a Portugal no próximo ano. „Příští rok pojedou do Portugalska.“
A Maria volta daqui a duas semanas. „Marie se vrátí za dva týdny.“

Další konstrukcí vyjadřující budoucí čas je *haver+de+infinitiv*,¹¹⁷ kde pomocné sloveso *haver* je vyčasováno v přítomném čase oznamovacího způsobu:

hei + de + infinitiv	havemos + de + infinitiv
hás + de + infinitiv	haveis + de + infinitiv
há + de + infinitiv	hão + de + infinitiv

Tato konstrukce vyjadřuje děj situovaný do neznámé budoucnosti a má také výraznou modální volitivní hodnotu vyjadřující přání, záměr či kompromis.¹¹⁸

A Maria há de voltar um dia. „Marie se určitě jednou vrátí.“
Eu hei de mostrar-lhe que sou capaz. „Já jim ukážu (musím ukázat), že jsem dobrý.“

116 Gramática do Português (2013:525).

117 Podle starého pravopisu se používala spojovací čára (portugalsky *hífen*) u **haver-de**: *hei-de*, *hás-de*, *há-de*, *havemos-de*, *haveis-de*, *hão-de*. Podle nového pravopisu je použití této spojovací čáry nesprávné.

118 Gramática do Português (2013:526).

5.7. ČAS BUDOUCÍ SLOŽENÝ

5.7.1. Morfematická struktura

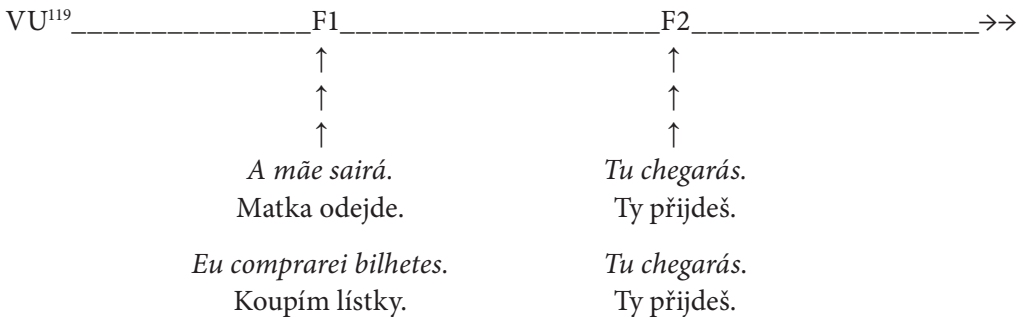
Budoucí čas složený (port. *futuro do presente composto* nebo zjednodušeně *futuro composto*), je tvořen analyticky použitím auxiliárního slovesa *ter* v budoucím čase a participijního tvaru plnovýznamového slovesa (viz kapitola 5.4.1.1., 5.4.1.2. a 5.4.1.3.)

TEREI + přičestí	TEREMOS + přičestí
TERÁS + přičestí	TEREIS + přičestí
TERÁ + přičestí	TERÃO + přičestí

5.7.2. Sémantický rozbor budoucího složeného času

Předbudoucí čas má stejně jako jednoduchý čas budoucí dva významy: temporální a modální.

Temporální význam spočívá v lokalizaci budoucího telického děje jedné věty před jiný děj budoucí (někdy i nevyjádřený), jako ukazuje následující schéma:

V tomto schématu jsou tedy dva děje budoucí, z nichž děj věty první (F1) předchází ději věty druhé (F2). Sekvenci těchto dvou vět můžeme vyjádřit buď pomocí souřadných vět:

A mãe sairá e tu, depois, chegarás. „Matka přijde a ty potom odejdeš.“;

anebo pomocí hypotaktického souvětí, jak ukazuje následující příklad:

Quando chegares¹²⁰, a mãe já terá saído.

„Až přijdeš, matka bude již pryč.“

119 Výpovědní událost.

120 Tvar konjunktivu budoucího času, který se používá ve vedlejších větách adverbálních časových.

Quando chegares, eu já terei comprado os bilhetes para o teatro..

„Až přijdeš, budu již mít koupeny lístky do divadla.“

Chronologická sekvence za sebou jdoucích budoucích dějů ovlivňuje také pořádek větných celků v souvětí, jejichž pozice nemohou být v souvětí zaměněny, jinak by byl také pozměněn chronologický sled dějů.

Tímto časem mohou být vyjádřeny děje, které se uskuteční se 100% jistotou a které jsou dokonány v určitý, konkrétní, okamžik, který je vyjádřen buď větou vedlejší (viz výše), anebo temporálním cirkumstativem (příslowecným určením času). Velmi často se ve spojení s tímto časem používá příslovce *já* „již“.

Z hlediska vidového tento čas vyjadřuje děje dokonavé, telické. Z tohoto důvodu bývá použito dokonavého času minulého, jak ukazují následující věty.¹²¹;

Daqui a um mês, a Maria já terá terminado/terminou a tese de mestrado.

„Za měsíc bude mít Marie již dokončenu diplomovou práci.“

*Estamos atrasados. Quando chegarmos ao estádio, a Seleção já terá marcado/marcou um golo.*¹²²

„Máme zpoždění. Až přijdeme na stadion, tým už bude mít připsaný jeden gól“.

Pro srovnání tvaru a povahy tohoto času v portugalském a českém jazyce uvádíme následující tabulku, kde je patrné, že v obou jazycích převažuje analytický tvar. V českém tvaru navíc zvýrazňuje dokonavou povahu děje perfektní prefix *pře/do*, který však v portugalštině chybí:

terei lido „budu mít dočteno/přečteno“.	
terei	lido
budu mít	dočteno/přečteno

Modální význam tohoto času spočívá v tom, že vyjadřuje probabilitu jak dokonavého děje minulého (tedy děje, který se zřejmě uskutečnil před výpovědní událostí), tak dokonavého děje bezprostředně přítomného (tedy děje, který se časově kryje s výpovědní událostí).

Quando acabaram de almoçar, o João terá pago a conta. (probabilita v minulosti)

„Když dojedli oběd, Jan určitě asi zaplatil účtenku.“

A esta hora, o João já terá chegado /chegou ao aeroporto. (probabilita v přítomnosti)

„V tuto hodinu už určitě Jan dojel na letiště.“

121 Tamtéž.

122 Gramática do Português I (2013:532).

Připomeňme jen, že modální význam budoucího času složeného se vztahuje jen na dokonavé děje, zatímco modální význam budoucího času jednoduchého se vztahuje na děje vidově nedokonavé.

*A esta hora, o João já **estará** no aeroporto. „V tuto hodinu je asi Jan již na letišti.“*

5.8. KONDICIONÁL JEDNODUCHÝ

5.8.1. Morfematická struktura

5.8.1.1. Slovesa pravidelná

Čas budoucí minulý jednoduchý (port. *futuro do pretérito simples* či pouze *condicional*¹²³) se tvoří až na výjimku tří sloves pravidelně a to připojením kondicionálních exponentů k lexematickému základu v infinitivním tvaru. Koncovky budoucího času jsou stejné pro všechny tři konjugační skupiny.

U sloves končících na *-ar*:

-ia	-íamos	andar	andaria	andaríamos
-ias	-íeis		andarias	andaríeis
-ia	-iam		andaria	andariam

U sloves končících na *-er*:

-ia	-íamos	viver	viveria	viveríamos
-ias	-íeis		viverias	viveríeis
-ia	-iam		viveria	viveriam

U sloves končících na *-ir*:

-ia	-íamos	partir	partiria	partiríamos
-ias	-íeis		partirias	partiríeis
-is	-iam		partiria	partiriam

5.8.1.2. Slovesa nepravidelná

U tohoto budoucího času vykazují nepravidelnost tři slovesa: *dizer*, *fazer* a *trazer* a jejich odvozeniny:

dizer	
diria	diríamos
dirias	diríeis
diria	diriam

¹²³ Gramática do Português (2013:524).

Podobně se v tomto budoucím čase časují odvozeniny od *dizer*¹²⁴: **condizer** „být v souladu“ (1.os.sg. ► *condiria*), **contradizer** „protiřečit“ (1.os.sg. ► *contradiria*), **desdizer** „popřít“ (1.os.sg. ► *desdiria*), **entredizer** „říkat pro sebe“ (1.os.sg. ► *entrediria*), **maldizer** „proklínat“ (1.os.sg. ► *maldiria*), **predizer** „předvídat“ (1.os.sg. ► *prediria*), **redizer** „znovu opakovat“ (1.os.sg. ► *rediria*), apod.

fazer	
faria	faríamos
farias	faríeis
faria	fariam

Takto se časují také odvozeniny od slovesa *fazer*¹²⁴: **desfazer** „rozdělat“ (1.os.sg. ► *desfaria*), **malfazer** „škodit“ (1.os.sg. ► *malfaria*), **perfazer** „obnášet“ (1.os.sg. ► *perfaria*), **refazer** „předělat“ (1.os.sg. ► *refaria*), **satisfazer** „vyhovět“ (1.os.sg. ► *satisfaria*), apod.

trazer	
traria	traríamos
trarias	traríeis
traria	trariam

5.8.2. Sémantický rozbor kondicionálu jednoduchého

Kondicionál neboli budoucí čas minulosti vykazuje dva významy: temporální a modální.

Temporální význam kondicionálu spočívá v tom, že lokalizuje danou událost do minulosti. Jeho použití je méně obvyklé, a to jak v mluvené tak v psané řeči. Může však časově přesahovat děje vyjádřené ve větě vedlejší nebo časový úsek vyjádřený circumstativem temporálním.

Zajímavé je použití kondicionálu na místo času minulého, a to jak v literatuře krásné, tak například v publicistice a zpravodajství (v psaných agenturních zprávách se pak používá při reprodukování převzatých zpráv).

Depois da batalha de Aljubarrota, seria erguido o Mosteiro da Batalha.
„Po bitvě u Aljubarroty byl postaven klášter Batalha.“

Os bombeiros chegaram, mas um minuto depois a criança afogar-se-ia.
Hasiči dorazili na místo, ale minutu po té se dítě udusilo.

¹²⁴ U odvozených sloves uvádíme vždy 1.os.sg. V ostatních osobách se tato slovesa časují podle flekčního modelu základního slovesa.

Kondicionál se používá také ve větě hlavní či nezávislé a vyznačuje děj podmíněný v přítomnosti. V tomto případě má **modální význam** s tím, že vyjadřuje, že uskutečnění určitého děje nebo stavu je podmíněno jistými okolnostmi. Kondicionál přítomný vyjadřuje děj nebo stav, který sice dosud nenastal, ale mohl by za určitých podmínek nastat (realizovatelná podmínka: „condição factual“):

Se a Ana acabasse o relatório, convidá-la-ia para jantar fora.

„Kdyby Anna dokončila tu zprávu, pozval bych ji na večeři do restaurace.“

nebo děj, který nenastal (ani nenastane) z důvodu nesplnění podmínek (kontrafaktuální podmínka „condição contrafactual“).

Se a Ana não estivesse tão ocupada, convidá-la-ia para jantar fora.

„Kdyby byla Marie nebyla tak zaneprázdněná, pozval bych ji na večeři do restaurace.“

Se o Rui estivesse doente, a mãe não o deixaria ir à escola.

„Kdyby byl Rui nemocný, matka by ho nenechala jít do školy.“

Kromě zmíněných modálních aspektů kondicionál může mít také význam probabilitivní, který spočívá ve vyjádření pravděpodobnosti nebo nejistoty nedokonavého děje v minulosti:

Seriam nove horas quando cheguei.

„Bylo *asi* devět hodin, když jsem přišel.“

Nesse dia, o João estaria maldispoto.

„V ten den měl Jan *asi* špatnou náladu.“

Quantos anos teria?

„Kolik let mu *asi* bylo?“

Je důležité si uvědomit, že pro vyjádření minulého děje dokonavého slouží složené futurum:

Terá falado com ele.

„*Asi* s ním (pro)mluvil“.

Kondicionál je také stylistickým prostředkem používaným pro vyjádření zdvořilé žádosti, přání, doporučení, apod.:

Desejaria falar com a Ana.

„Přála bych si mluvit s Annou.“

Poderia dizer-me as horas?

„Mohl(a) byste mi říci, kolik je hodin?“

Deverias falar com o diretor¹²⁵.

„Měl(a) bys promluvit s ředitelem.“

Não deverias sair tão frequentemente.

„Neměla bys chodit tak často ven.“

Kondicionál v souslednosti časové ve větě vedlejší nahrazuje budoucí čas, jako je tomu například ve větách s budoucím časem transponovaných do minulosti. Tak věty *Verei/Irei ver o filme*. „Podívám se na ten film.“, nebo: *Farei/Irei fazer o trabalho*. „Udělám tu práci“. v nepřímé řeči se budou změněny na kondicionál.

125 Podle starého pravopisu: director.

Časová souslednost: **budoucí čas→kondicionál**.

<i>Verei/Irei ver o filme.</i>	→ <i>Veria/Iria ver o filme.</i>
<i>Farei/Irei fazer o trabalho.</i>	→ <i>Faria/Iria fazer o trabalho.</i>
<i>Ela disse que <u>iria ver/veria</u> o filme.</i>	„Řekla, že se podívá na ten film.“
<i>Perguntou se <u>faria/iria fazer</u> o trabalho.</i>	„Zeptala se, jestli udělá tu práci.“

5.8.3. Substituce kondicionálu jednoduchého

Tvar kondicionálu je až na výjimku modálního probabilitivního významu ve všech zmíněných případech nahraditelný tvarem **imperfektním**, který je obecně používán častěji v mluvených či psaných neoficiálních projevech (věty B). V oficiálním, slavnostním či formálním projevu (jak psaném tak mluveném) naprosto jednoznačně převažuje tvar kondicionálu (věty A).

A *Os bombeiros chegaram, mas um minuto depois a criança **afogar-se-ia**.*

B *Os bombeiros chegaram, mas um minuto depois a criança **afogava-se**.*

A *Se a Ana acabasse o relatório, **convidá-la-ia** para jantar fora.*

B *Se a Ana acabasse o relatório, **convidava-a** para jantar fora.*

A *Se a Ana fosse simpática, **convidá-la-ia** para jantar fora.*

B *Se a Ana fosse simpática, **convidava-a** para jantar fora.*

A *Se o Rui estivesse doente, a mãe não o **deixaria** ir à escola.*

B *Se o Rui estivesse doente, a mãe não o **deixava** ir à escola.*

Kondicionál je nahraditelný imperfektem i tehdy, kdy se používá pro vyjádření zdvořilé žádosti, přání a doporučení (srovnej opět věty A a věty B). Jde však o jev typický pro portugalsktinu evropskou. V brazilské portugalsktině jde o jev méně typický až neobvyklý.

A ***Desejaria** falar com a Ana.* „Přála bych si mluvit s Annou.“

B ***Desejava** falar com a Ana.*

A ***Poderia** dizer-me as horas?* „Mohl(a) byste mi říci, kolik je hodin?“

B ***Podia** dizer-me as horas?*

A ***Deverias** falar com o diretor¹²⁶.* „Měl(a) bys promluvit s ředitelem.“

B ***Devias** falar com o diretor.*

A *Não **deverias** sair tão frequentemente.* „Neměla bys chodit tak často ven.“

B *Não **devias** sair tão frequentemente.*

126 Podle starého pravopisu: *director*.

Nahrazení kondicionálu imperfektem v souslednosti časové je diskutabilní. K takové substituci však omezeně docházet může, a to většinou v mluveném neformálním textu. Taková substitute však není považována za gramaticky správnou, protože imperfektní tvar v souslednosti časové nahrazuje primárně přítomný čas.

Přímá řeč:

Irei ao cinema.

„Půjdu do kina.“

Nepřímá řeč:

*Disse que **iria** ao cinema.*

„Řekl, že s námi půjde do kina.“

*Disse que **ia** jantar conosco.*

Z hlediska vidové dichotomie perfektivnost/imperfektivnost se zde vidové rozdíly neutralizují. Pouze v případě modálního probabilitního významu lze konstatovat, že kondicionál vyjadřuje pravděpodobnost atelického děje nedokonavého. Z hlediska kvantitativního je bezpříznakovým vyjádřením vyjádření singulární povahy děje. Iterativitu či habituálnost děje je pak nutné vyjádřit lexikálně.

Correria. „Běžel bych.“ / *Correrria com regularidade.* „Chodila bych běhat častěji.“

Kondicionál použitý v modálním probabilitivním významu nelze imperfektním tvarem nahradit. Pokud by k tomuto nahrazení došlo, ztratil by použitý výraz probabilitivní význam:

Quantos anos teria?

„Kolik let mu asi bylo?“

Quantos anos tinha?

„Kolik let mu (-) bylo?“

5.9. KONDICIONÁL SLOŽENÝ

5.9.1. Morfematická struktura

Složený (minulý) kondicionál, nazývaný také jako podmiňovací způsob složený (port. *futuro do pretérito composto* nebo také *condicional composto*¹²⁷), se tvoří analyticky pomocí auxiliárního slovesa **ter** v kondicionálním tvaru jednoduchém a **participiálního tvaru** plnovýznamového slovesa (viz kapitola 5.4.1.1., 5.4.1.2. a 5.4.1.3.):

TERIA + přičestí	TERÍAMOS + přičestí
TERIAS + přičestí	TERÍEIS + přičestí
TERIA + přičestí	TERIAM + přičestí

5.9.2. Sémantický rozbor složeného kondicionálu

Kondicionál složený má především význam modální, který je doprovázen také významem temporálním. Vyjadřuje děje podmíněně v minulosti, které jsou neuskutečnitelné. Vyskytuje se pouze v hlavních větách. Má především modální (kontrafaktový) význam:

*Se a Ana tivesse acabado o relatório, **teríamos ido** à festa.*

„Kdyby Anna bývala dokončila report, **bývali bychom šli** na oslavu.“

*Com um Ferrari, **teríamos ganho a** corrida.*

„Kdybychom bývali měli značku Ferrari, **bývali bychom vyhráli** závod.“

***Teríamos comprado** a casa, mas na altura não podíamos.*

„**Bývali bychom koupili** dům, ale tehdy jsme nemohli.“

Minulý kondicionál je v současné portugalštině využíván nedůsledně a stává se zastaralým. Častěji se nahrazuje kondicionálem přítomným anebo plusquamperfektním časem. Významový rozdíl pak vyplývá z kontextu.

Kondicionál minulý (složený) má v portugalštině také modální probabilitivní význam, který vyjadřuje pravděpodobnost uskutečnění předminulého děje.

Vidová povaha se v kondicionálním tvaru složeném neutralizuje. Vidová povaha podmíněného děje vyplývá z jazykového kontextu.

127 Gramática do Português (2013:532).

5.9.3. Substituce minulého kondicionálu

Minulý kondicionál je nahraditelný analytickým předminulým časem, z čehož vyplývá také plusquamperfektní povaha minulého kondicionálu. Nahrazením v probabilitivním významu však věta ztrácí svou modální povahu.

*Ontem ela não estava em casa. **Teria ido** ao cinema.*

„Včera nebyla doma. Šla asi do kina.“

*Ontem ela não estava em casa. **Tinha ido** ao cinema.*

„Včera nebyla doma. Šla do kina.“

V souvětích s vedlejší větou podmínkovou je substituce kondicionálu složeného plusquamperfektním tvarem plnohodnotná, a to, dalo by se říci, i po stránce stylistické. Frekvence použití plusquamperfektního tvaru je totiž vyšší, a to i v různých typech textu.

*Se a Ana tivesse acabado o relatório, **tínhamos/teríamos ido** à festa.*

Kdyby Anna bývala dokončila report, **bývali bychom šli** na oslavu.

*Com um Ferrari, **teríamos/tínhamos ganho** a corrida.*

Kdybychom bývali měli značku Ferrari, **bývali bychom vyhráli** závod.

5.10. POSTAVENÍ KLITICKÝCH ZÁJMEN

Obecně platí, že objektová klitika se staví standardně za přízvukné sloveso a v této enklitické pozici se s nimi pojí spojovací čarou. Za určitých okolností však dochází k tzv. proklizi, tedy k postavení klitika před slovesný tvar, a to pokud věta obsahuje v pozici před slovesem:

negátor:	Não to direi. Neřeknu ti to.	
interrogativ:	O que é que lhe darão?	Co mu dají?
	Onde nos encontraremos?	„Kde se potkáme?“
spojky:	Digo que o faremos amanhã.	„Říkám, že to uděláme zítra.“
některá příslovce:	já, também, logo, assim, ainda, todos, tudo, aqui;	
	Também te pagarão.	„Také ti to zaplatí.“
	Já te direi quanto pagas.	„Už ti řeknu, kolik zaplatíš.“

U budoucího času jednoduchého a složeného a u kondicionálu jednoduchého a složeného v kladném tvaru však platí pravidla o tzv. **mezoklizi**, zvané také **tmezi** (mesóclise, tmesé). To znamená, že se klitika staví mezi infinitivní tvar a exponent futura či kondicionálu. Z tvaru escrever-(klitikum)-ei pak získáme tvar: *Escrever-lhe-ei*. „Napíše mu.“ U složených tvarů futura a kondicionálu se klitické zájmeno vkládá do pomocného slovesa ter:

<i>Dir-lho-emos.</i>	„Řekneme mu to.“
<i>Ter-lho-ia perguntado.</i>	„Býval bych se ho na to zeptal.“

Vzhledem k tomu, že mezoklize probíhá mezi slovesným tvarem infinitivním zakončeným na **-r**, dochází v případě spojení s akuzativním klitickým zájmenem **o, a, os, as**, ke změně na **-lo, -la, -los, -las**.

<i>Pagar+o+ei.</i>	→	<i>Pagá-lo-ei.</i>	„Zaplatím to.“
<i>Pagar+o+íamos</i>	→	<i>Pagá-lo-íamos.</i>	„Zaplatili bychom to.“
<i>Ter+o+ia perguntado</i>	→	<i>Tê-lo-ia perguntado.</i>	„Býval bych se zeptal.“
<i>Ter+o+ei lido</i>	→	<i>Tê-lo-ei lido.</i>	„Budu to mít dočteno.“

5.11. SOUSLEDNOST ČASOVÁ INDIKATIVNÍ

U přítomného, minulého jednoduchého a budoucího času se může děj v nepřímé řeči posunout do neaktuální roviny, tedy mimo výpovědní událost. Tyto časy jsou pak nahrazeny tvary imperfekta, kondicionálu a plusquamperfekta, které vyjadřují primárně předčasnost, současnost a následnost vzhledem k větě hlavní. To platí pouze v případech, že je celé souvětí (včetně věty hlavní) lokalizováno do roviny neaktuální. Tomuto jevu se říká časová **souslednost** (lat. *consecutio temporum*).

Z hlediska gramatického lze vysledovat celkem 3 typy souslednosti, kdy jsou transponovány do neaktuální roviny 3 děje:

- Současný děj
- Budoucí děj
- Minulý děj

Přítomný čas se mění na imperfektum ► SOUČASNOST mezi VH¹²⁸ a VV¹²⁹

aktuální rovina VH - přítomný čas souslednost časová se neuplatňuje		neaktuální rovina VH - minulý čas změna: přítomný čas ► imperfektum souslednost časová se uplatňuje	
Eu penso	que ela trabalha no banco.	Eu pensava	que ela trabalhava no banco.
TRABALHA ►►►► TRABALHAVA			
Myslím,	že pracuje v bance.	Myslel jsem,	že pracuje v bance.

Čas minulý se mění na plusquamperfektum ► PŘEDČASNOST VV vzhledem k VH

aktuální rovina VH - přítomný čas souslednost časová se neuplatňuje		neaktuální rovina změna: časy minulé ► složený čas předminulý souslednost časová se uplatňuje	
Eu digo	que treinei/tinha treinado todos os dias.	Eu disse	que tinha treinado todos os dias.
TREINEI/TINHA TREINADO ►►►► TINHA TREINADO			
Říkám,	že jsem trénoval.	Řekl jsem,	že jsem trénoval.

128 VH – zkratka pro větu hlavní.

129 VV – zkratka pro větu vedlejší.

Časy budoucí se mění na **kondicionál** ► NÁSLEDNOST VV vzhledem k VH

aktuální rovina VH - přítomný čas souslednost časová se neuplatňuje		neaktuální rovina změna: budoucí čas ► kondicionál souslednost časová se uplatňuje	
Eu digo	que treinarei todos os dias.	Eu disse	que treinaria todos os dias.
TREINAREI ►►►► TREINARIA			
Říkám,	že budu trénovat každý den.	Řekl jsem,	že budu trénovat každý den.

Kromě toho, že se v souslednosti časové mění časy, mění se také příslovce, podle skutečného místního nebo časového určení.

agora	►	na altura, naquele tempo, no tempo
aqui	►	ali
cá	►	lá
ontem	►	no dia anterior
hoje	►	nesse/naquele dia
este mês	►	nesse mês/naquele mês
ano	►	nesse ano/ naquele ano
amanhã	►	no dia seguinte
na próxima semana	►	na semana seguinte
no próximo ano	►	no ano seguinte
este/esse	►	aquele
isto/isso	►	aquilo

Eu agora não posso falar. „Já teď nemůžu mluvit.“
Disse que nesse momento não podia falar. „Říkal, že nemůže právě mluvit.“

Eu não vou ao cinema contigo. „Já s tebou nepůjdu do kina.“
Ela disse que não ia ao cinema comigo. „Řekla, že se mnou nepůjde do kina.“

V převodu z přímé řeči na nepřímou řeč se mění také osobní a přivlastňovací zájmena, a to podle kontextu: eu ► ele/ nós ► eles, apod.

Eu vou buscar pão e leite. ► *Ele disse que ia buscar pão e leite.*
 „Jdu pro chléb a pro mléko.“ ► „Ona říkala, že půjde pro chléb a pro mléko.“

Nós vamos com o nosso tio. ► *Eles disseram que iam com o tio deles.*
 „Jdu pro chléb a pro mléko.“ ► „Ona říkala, že půjde pro chléb a pro mléko.“

K uplatnění pravidel o časové souslednosti je nutné, aby děje věty vedlejší a hlavní byly situovány mimo aktuální temporální rovinu. V případě jejich lokalizace do roviny aktuální se použití časů ve větách vedlejších řídí svými primárními významy.

*Ela disse que hoje **está cansada**.*

„Ona říkala, že je dnes unavená.“

*Ela disse que amanhã **vai** ao cinema.*

„Ona říkala, že zítra půjde do kina.“

*Ela disse que ontem **foi** ao cinema.*

„Ona říkala, že šla včera do kina.“

(aktuální rovina: „dnes“, „zítra“, „včera“ je myšleno vzhledem k výpovědní události).

K takovým případům dochází také tehdy, když jde o minulost určenou datem, nebo jde-li o obecně platné tvrzení či o děj, který v přítomnosti stále platí. V tomto případě jsou propozice obou vět také zahrnuty do aktuální temporální roviny.

*Ela disse que a Revolução dos Cravos **se deu** em 1974.*

„Řekla, že ke karafiátové revoluci došlo v roce 1974.“

*Ela disse que a Terra **gira** em torno do Sol.*

„Řekla, že se země otáčí kolem slunce.“